

चांदोबा

ऑगस्ट १९८४

चांदोबातील नवलई

सोपेवून जावे करणाऱ्या सोळखा

हे घर सर्वांनाच म्हालीत आहे की; सोपे न वेष्टाव्याकरीता सोपेष्टा सोळखा उपलब्ध आहेत, परंतु आता जर्मनीत एका ठिकाणी प्रयोग माळेत असा सोळखा निर्माण झाला आहे की, ठराविक वेळेला त्या सोळखा सोपेवून जावे करतात, हा आता तेथे मिळू लागल्या आहेत.

सिंहाना पहरा

इटली मधील वेपुलस हा शहरात बसळन लागून असलेल्या एका गावात एका व्यक्तीच्या दुकानात दोन सिंह पळारेकरी म्हणून ठेवले आहेत.

त्या व्यापाऱ्याने त्या सिंहाना एका संकरीतून विकत घेतून सोळखा ठेवले आहे. ते दोन सिंह सुद्धा आपल्या मांसक व वास्तुवास्तुच्या लोकांबरोबर सित्त्याने रहातात.

तरीषण पोसिशांनी त्या व्यापाऱ्याला विनंती केली की, त्या दोन सिंहाना त्याने प्राणि संरक्षणासाठी बांधून सोडावे.

नविन उच्चार्क

पश्चिम जर्मनीतल्या हेसलवन गावात आठ बापकांनी अशीच मीटर जंच प्रदर्शनासाठी खोबावर १२२ बास बनून एका वेगळ्या प्रकारच्या 'बेळात' नविन उच्चार्क बांधला.

तुम्हांला माहीत आहे का ?

१. टेलिफोनचा शोध कोणी लावला ?
२. टेलिस्कोपचा शोध लावण्यास वैज्ञानिक कोण होता ?
३. रामोस्कोपचा शोध कोणी लावला ?
४. लाऊन स्पीकरचा शोध कोणी लावला ?
५. स्ट्रेप्टोस्कोपचा शोध कोणी लावला ?

प्रथम परीक्षा

पुष्कर देशाच्या राजधानी जवळील जंगलात गुरुमुख नावाच्या श्रेष्ठ ऋषींचा आश्रम होता. तेथे तर्क मोर्भाता, व्याकरण, जातुदोषा वगैरे शास्त्रांतील गोळे मोठे पंडित रहात.

त्या आश्रमात अभ्यास करणाऱ्या विचाराचे गिरीष आणि नरेश हे दोघे विद्यार्थी राजधानीतून निघून आश्रमात आले. आश्रमात पोहोचताच दोघांनी गुरुमुख मुनींना अभिवादन केले. व आपण येण्याचे कारण सांगितले.

मुनीने त्यांची रहाण्याची व्यवस्था केली. आणि म्हणाले—“मला सर्व प्रथम पहा-वयाचे आहे की; तुम्ही कोणती विद्या प्राप्त करण्याच्या योग्यतेचे आहात. झाला थोडा वेळ लागेल. तेव्हा तुम्ही आश्रमांतील सर्व नियम पाळून काही दिवस येथेच रहा.”

एक आठवडा उलटला. एक दिवस आश्रमातील लाकुडफाटा आणण्याची जबाबदारी त्या दोघांवर वेंजून पडली. ते दोघे कुऱ्हाडी घेऊन जंगलात लांबवर्तत गेले.

एका बागी त्यांना वाळलेल्या साठानाच बंधू वृष्टीस पडला. दोघांनी मिळून त्याचे खोड कुऱ्हाडीने तोडले. तेवढ्यात त्यांना झाडाच्या बुड्यांत एक सोऱ्याची नाणो असलेली पैकी मिळाली. त्यांना खूप आश्चर्य वाटले. नरेश एक दोन मिनीटेच पहात राहिला आणि म्हणाला—“गिरीष, आजपासून आपले दारिद्र नाहीसे झाले. हे सोने निम्मे निम्मे आपण वाटून घेऊ. आणि घर जमिन वगैरे खरेदी करून आपले सारे आयुष्य ऐश्वर्यामात घालवू. आता अशा परिस्थितीत कष्ट करून विद्याजनेन करण्याची आपल्याला काहीच गरज नाही. आपला उद्देश तर तसाच होता ना की; विद्याजनेन

करून पैसा कमवणे. तर बाता आपण दोघे सोने वेऊन आपापल्या घरी परत जाऊ. बाता आपल्याला आभयात परत आप्यांनी जरूरी नाही."

गिरीषला त्याचे सोसणे पसंत पडले नाही. त्याने नाराजीने जोके हुजवून म्हटले-"आपण शानार्जनाकरीता येथे आलो आहात. हात कुंठा संपली मिळविण्या-करीताच उपयोगी आहे बस नाही. जमन थिल्ल्याचे तर अनेक मागणी मिळवता येते. पैसांच्यामुळे आपण विद्याजैन करू शकतो. प्रविष्यात विलंब्यामुळे आपण घन कमावू शकतो. संघात ठेव, जसे घन आपल्याला प्रकटचे मिळाले तसेच ते

नाहीसेही होऊ शकते. परंतु आपण जी विद्या प्राप्त करतो ती आपल्याला सोडून कधीही जात नाही. आणि बावमाच्या नियमाप्रमाणे तर आपण आपल्याला मिळालेले, घन आताच्या आता मुदच्या हातात नेऊन दिले पाहिजे."

त्याचे ते सोसणे न बावल्याने. त्याने त्या सोग्याने दोन वाटे केले व एक गिरीषच्या हातात दिला. व दुसरा आपल्या जवळ कपड्यात लपवून ठेवला. आणि म्हणाला-"गिरीष, मी आता-सिलगाच्या भानगडीत पडणार नाही. माझे ध्येय घन संपादनकडे होते. ते मला जनायाचे मिळाले. त्यामुळे मी आता घरी जातो. तुला पाहिजे तर तू बावमात परत जा. आणि तुला पाहिजे तसे शिक्षण घे. जसे म्हणत तो विरुद्ध दिशेने जावू लागला.

नरेशला भारेत एक बोझा जमला. तो पार करून पलीकडे जाऊ लागला. तो दोन पांचवे गेला नाही, तेव्हा त्याच्या पायाला कसला तरी स्पर्श झाला. आणि संवळपाळा एक बारीक दंडा झाला.

नरेश भीतीने उलट पळत सुटला आणि त्याने आपला पाय जोरात झटकला. त्याच्या पायाला मेटोळें घालून बसलेला पांशपाप खाली पडला. आणि जवळच्या झाडीत सरसर करीत निघून गेला.

नरेश खूप धावरला. त्याने पायाच्या अंगठ्या जवळ मिरवून पाहिले. तर अंगठ्याजवळ दंडा केव्हाचे विरुद्ध स्पष्ट दिसत होते.

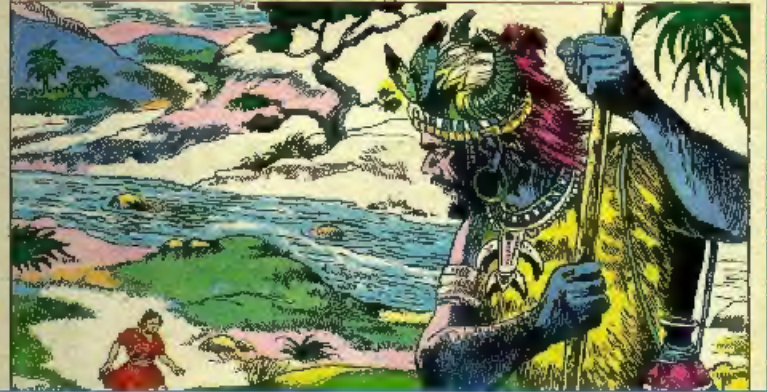
सांप चाबला हे पाहूनच तो घमंजळीत झाला. आता जीव जाणार ह्याची त्याला भीती वाटू लागली. तो आपल्याला कोणीतरी मबत करावी म्हणून ओढ्याच्या काळाने पळू लागला.

नरेश घोडावेळ पळत राहीला. त्याने तोंडातून फेस घेऊ लागला. आता आपले समोर पाहिले तर एक भिल्ल समोरून येताना त्याला दिसला. नरेशने त्याच्या जवळ जात विचारले-"मला साप चाबला आहे. त्यावर पुढल्याकडे काही औषध आहे का?"

त्या भिल्लाने म्हटले-"सर्पदंशावर उपाय करण्याची विद्यातर आमच्या पिढी-तील सर्व लोकांना माहीत आहे. मी औषध लावून तुझे प्राण वाचवू शकेन. परंतु त्या बदल तु मला तुझ्या कपड्यात लपवलेले सोने दिले पाहिजेच."

नरेशला अतिशय आश्चर्य वाटले की; आपल्या कपड्यात लपवलेले सोने ह्याला कुठून माहित पडले. तोपयंत नरेशच्या तोंडातून फेस घेऊ लागला. आता आपले मरण जवळ येऊन ठेपले असे समजून जगण्याच्या वाचने त्याने ते सोने त्या भिल्लाच्या हातात देऊन टाकले.

त्यानंतर तो भिल्ल जवळच्याच झाडीत गेला. त्याने कोणच्यातरी झाडाची पाने

तोडून बाणली. आणि निरडून त्याचा रस त्याच्या नाका तोंडात घातला. क्षणभराने त्याचे विस एकदम नाहीसे झाले. तो भिल्ल मनांतल्या मनात हसत हसत जंगलात निघून गेला.

नरेपन्ना सोने गेल्याचे खूप दुःख झाले. तो थोडा वेळ विचार करीत राहिला. आणि परत एकदा मनापासून विचरू करीत म्हणावा की; ऐबीलेवी सारे सोने गेलेंच. उपजिविकेचा काही मार्ग उरला नाही. त्यामुळे आता परत आश्रमात जाऊन विद्याभ्यास सिकावा.

नरेपन्ना शोधर पहाताच मुनी म्हणाले—
"तुमच्या दोघांची भी एक गुप्तस्थे परिक्षा घेतली. त्यात गिरीष उतिर्ण झाला. त्यामुळे त्याला भी आश्रमात शिक्षण्यास प्रवेश दिला. परंतु तू कोणतीही शास्त्र विद्या शिक्षण्याच्या योग्यतेचा नाहीस. तू आश्रमाचे—निमग्न पाळले नाहीस. अशा मुलांना आमच्या पाठशाळेत प्रवेश नाही. तेव्हां तू आपल्या घरी परत निघून जा.

नरेंय निराश होऊन मान खाला घालून आश्रमातून जाऊ लागला. जंगलातून जाताना त्याच्यावर उपचार करणारा भिल्ल त्याला समोसून येतांना दिवला.

त्याला पाठशाळेतून येऊन पहाताना नरेपन्ना एक धाका झाली. त्याने जवळ उभ्या असलेल्या एका विद्याव्यसि विचारले—
"अरे मला सांग, हा जंगलात रहाणारा कोण आहे?"

त्यावर त्या मुलाने त्याला सांगितले—
"जहो महाराज, हा माथूस जंगलात रहाणारा नाही, परंतु जिनासू मुलांना जादुटोषा, यंत्रतंत्र, शिकविणारे आचार्य आहेत. आज त्यांनी जंगली माणसाचा वेध धारण केला आहे."

ते उत्तर ऐकताच नरेपन्ने आपल्या पात्राकडे वाकून पाहिले. परंतु त्याला तेथे साय बावण्याचे चिन्ह किंवा जखम काहीच दिसले नाही. तेव्हा त्याच्या लक्षात यावला वेळ झाला नाही की, गुंफेची ह्याची कधी परिक्षा घेतली. त्यामुळे तो लज्जित होऊन आपल्या घरी परत गेला.

[१४]

[साहित्याने जवळी तळपाकरीता आपल्या गुहापांका केंद्रातून मुक्त केले. परंतु तांदेलाच्या कुर बावण्याने बेजार होऊन गुहापांकी पिगळेचे म्हणून म्हणून करून त्याला आपला नाचव केले. आणि तांदेलाचा माऊन टाकले. त्या जहाजाच्या टक्करीने जहाजे फुटून गेली पिगळे जवळ जोर घेऊनत जाऊन पन्ना-झांन्त पुढे गेला...]

समुद्रात पडताना पिगळे एकदा खाली बुडाला. काही क्षणाने पुन्हा पाण्यावर खाली होती. प्रत्येक जण जीव वाचवाला. यताच त्याने चोकर दृष्टी टाकली. त्याने पाहिले तर दोन्ही जहाजे फुटून जाऊन त्याचे तुकडे तुकडे समुद्राच्या वसल्पासारखे. ते सर्व पाहून पिगळेचे मन कासाविष झाले.

समुद्राच्या पुफान लाटांमुळे पिगळला सराव हाहाकार साजला होता. समुद्रातील दम लागत होता. अवळपास दुसरी दुःख अत्यंत भयंकर होते. दोन जहाजांच्या कोणतीच बोट दिसत नव्हती. कांनवर

पर्यंत प्राण्यासिवाय दुसरे काहीच मजरेस पडत नव्हते त्यामुळे पोहून जायची त्याची हिंममत होत नव्हती. अशी इशा त्याचीच नाही तर सवें जगाची होती. पण त्यामुळे त्याला एकप्रकारे बार्नद व दुसऱ्या बाजूने दुःख होत होते.

पिगळला समजत नव्हते की कोणत्या दिशेने पोहता येले तर जीव वाचवण सोपे जाईल. आणि नुसतेच पोहता रहाणे म्हणजे जीव सोवयात घालण्यासारखे होते-समुद्राच्या लाटा त्याला इकडून तिकडे फेकत होत्या. त्यामुळे मरणाच्या भीतीने जसा माणूस हवालदिल होतो. तशी पिगळची अवस्था होती. शेवटी

त्याची निवृत्त रहाण्याची आशा फोटो फोटी गळत होऊ लागली.

एक क्षण तो तसाच काटांचा मार लाग इकडून तिकडे फेकला जात होतो. त्याला कळून चुकले की; आता मरण निश्चितच आहे. त्याने तो निराश झाला. तेवढ्यात त्याच्या हाताला एका वस्तूचा स्पर्श आला. त्याने मोठ्या संधाने ती वस्तू पकडायचा प्रयत्न केला व हाताने ती वस्तू घट्ट पकडली.

तेव्हा त्याला आईचे शब्द आठवले—
“मुला देव नेहमी तुझ्या पाठीशी राहील. त्याच्या बांधी त्याचा देवावरचा विश्वासच नडून गेला होता. तो निराश झाला होता. त्याला एकच काळजी लागून राहिली होती की, आपल्या पाठीमागे आपल्या म्हातान्या आईचा सांघाळ फसा होणार. तसे म्हणायला त्याने तिच्याजवळ खूप धन संपत्ती व जादुवी चेळी विक्री होती. की त्यामुळे तिच्या खाण्यापिण्याने तर हाल होणार नाहीत. त्याचा आपल्या भावांवर अविनात विश्वास नव्हता. त्या भावांच्या आठवणीनेच त्याचे काळीज हेलावले. परंतु त्याला आशा वाटत होती की, एक ना एक दिवस आपण नक्कीच काढाला जाऊन सायु.

पिगळच्या हाताला लागलेली वस्तू दुसरी तिसरी नसून जहाजातील ठेवकेल्या वेटाऱ्यांची एक लाकडी फळी होती. तिला

मुडल्याला काहीच आचार तशी अवस्था पिगळची होती. त्याने ती फळी ओढून घेतली व त्यावर तो आली मान घालून पडला. आता केव्हांना केव्हां तरी किनाऱ्याला जाऊन पडू ही आशा त्याला वाटू लागली. मरणाच्या भीतीने त्याची तहानसूक मुटां पडून गेली होती.

लाकडी फळी समुद्रात हेतकावे सात जात होती. पिगळने त्या फळीला घट्ट पकडून ठेवले होते. फळी हातातून निसटून गेली तर, उतकावेळ त्याने मरणाच्या भीतीने चोहोबाजूला काय चारुले आहे हे मुढा पाहिले नव्हते.

कितीच तास मोठे सूर्यास्त झाला. चोहोबाजूला काळोख दाटू लागला. समुद्राच्या निषण लाटांच्या आवाजाने व मान्याने त्याला अजिबात समजत नव्हते, ओष्ट्या वेळाने तहानेने त्याच्या घशाला कोरट पडू लागली. त्याने तसेच समुद्राचे मोठे पाणी प्याले. परंतु त्याने त्याच्या पोटात उबळून त्याला उळटी झाली. मोडपावेळाने त्याच्या पोटात झुकेने दुखू लागले. पोटात आगीचा डोम उठला. व समुद्राच्या भयंकर लाटा व मरणाची भीती ह्यानेच त्याला ग्लानी झाली.

जेव्हा त्याने डोळे उघडले. तेव्हा त्याने पाहिले तो जसा ठिकाणी येऊन पडला

होता की, घर- निजेभोर आकाश व खाली तारलेली वाळू की जसे काही बरीर म्हणजे चूली धातलेले लाकूडच.

ही परिस्थिती पिगळला मजेदार वाटली. तो यानवर कळून आपण कुठे आहोत हे आजमावण्याचा प्रयत्न करू लागला. मकळेच्या अवस्थेत मुढा त्याने मान मळवून दकडे तिकडे घडण्याचा प्रयत्न केला. एका गोष्ट पाहून त्याच्या आनंदाला पारावार उरला नाही. त्यांनी जेवढे लॉनवर पडता येईल तेवढे पाहिले. तो वाळूकामच प्रदेस होता. पिगळच्या आनंदाला जाता लघाव आले. कशाही स्थितीत जगात खूप हाकद असल्याच्या आनंदात तो हात टेकून

Fullscreen

127

14 / 69

पिगळ्या मगात थोडी भाषा निर्माण झाली. त्याने विचार केला की, गिधाडे जिथे उडत आहेत. तेथे एक तर गांव असताच नाहीतर पाण्याचे डबके तरी असते. तसा विचार घेताच त्याच्या अंगात एकदम सहस्र हुरींचे बळ झाले. त्याने आपली दृष्टी गिधाड्यांच्या दिवने केवळ केली व तो तापलेल्या वाळूतून सवासण चालू लागला.

थोड्या वेळात गिधाडे नेथे उडत होती. त्या ठिकाणी ती जाऊन पोहोचला. तेथे वाळूत पडलेल्या वस्तूवर ती जाऊन बसत होती ते पाहताच त्याला अत्यंत किडस आली.

एका माणसास एका खडकाला हातपाय बांधून मारण्यात आले होते. त्याला ती गिधाडे टोवून टोचून खात होती.

पिगळने एक क्षणभर त्या माणसाकडे निरखून पाहिले व खाली बांकून एक दगड हातात घेतला व गिधाड्यांच्या दिवने निरकावला. सर्व गिधाडे आकाशात उडाली. काही परत येण्याकरीता येवावू लागली.

पिगळ त्या माणसाच्या जवळ जाऊन पोहोचला. त्याचे डोळे बंद होते. त्याने तो जिवंत असताच असा विचार करून त्याच्या छातीवर हात ठेवून पाहिला. परंतु

छातीचे ठोके बंद पडले होते व तो मेललेला अवस्थेत होता.

पिगळला कल्पना करतच मच्छी की, असा ठिकाणी ह्या माणसाला कोणत्या कारणाकरीता, अशी कडक शिक्षा मिळी गेली असावी. ज्ञानात त्याच्या डोवयात एक कल्पना आली. असा तऱ्हेची शिक्षा म्हणजे जवळपास नक्कीच अनुभवस्ती असावी.

वाता सर्वात आधी कुठली गोष्ट करावी. याचा तो विचार करू लागला. प्रथम तहान भागवण्या करिता पाणी शोधले पाहिजे ते कुठे मिळेल? त्यानंतर जाण कुठे मिळेल? जाणपिगे मिळाले नाही तर जास्त दिवस जमणे मुश्किल. आणि काहीच मिळाले नाही तर भुकेने तडफटून नेसुद्ध पडण्याची पाळी येईल व बेशुद्धावस्थेत कोणीही जीवजन्तु आपल्यावर तुटून पडण्याची शक्यता आहे. त्यामुळे शरीरात ताकद येण्यास जाण्यापिण्याचा शोध काढलाच पाहिजे. परंतु असा वाळवंट व समुद्रात सायला व्यापला कोठून मिळणार. तो काळजीत पडला.

पिगळ नेहमी विचारात-भन्न होता. तेव्हा खूप दूरवरून नाणान्या उंटांच्या कळपातील उंटांच्या मालकाने आपल्या दृष्टीने पिगळला व त्या मेललेल्या माणसाला

उठण्याचा इशारा करू लागला. तर अर्धे क्षण क्षमद्राच्या पाण्यातच होते. व पाठीमागे समुद्राचे शांत पाणी. सरोवरासारखे वहात होते.

पिगळला फळून जाले की; आपण कोणत्या ठिकाणी येऊन पोहोचलो आहोत. एका बाजूला विशाल सागर तर दुसऱ्या बाजूला वाळवंट!

पिगळने चरमपट्ट होत पावले उचलली. सूर्याचा ताप सहन न झाल्यामुळे डोक्यावर हात ठेऊन त्याने खांबवर पाहिले. थोड्या-दूरवर काही गिधाडे उडताना त्याला दिसली. ती एकाच बाजूने उडत जात नव्हती तर एका विविध ठिकाणी उडत खाली येत होती.

आणि उडालेल्या गिधाडांना पाहिले होते. दुसऱ्याक्षणी त्याने आपल्या उंटांना पिगळ्या दिवला जाण्याचा इशारा केला. उंटांच्या जोरदार पळण्याने वाळवंटातील वाळू उंच उडू लागली.

खांबवर उडत बसलेली भूळ पाहून पिगळला आश्चर्याबरोबर खूप आनंद झाला. उंटांच्या तापयांना पडून त्याला भूळ उडण्याचे कारण समजले. त्याला एक प्रकारे आनंद व त्याबरोबर भीतीपण वाटू लागली. त्याला वाटले वाळवंटातील कोणी लुटारू अथवा तऱ्हेचा आता आपले बरण हे निश्चित. परंतु पळून जावे तर आजूबाजूला तशी क्षम्यासारखी

जावा नव्हती. आणि पंढाराला ताकत नव्हती. तो एक पाऊलही उचलू शकत नव्हतार.

उंटाच्या कळप त्याच्या अगदी अवघड आला. उंटांच्या माळकांचा हथारा मिळताच प्रत्येकजण उंटावरून खाली उतरला आणि त्यांनी पिंगळ्या धोडाकार घेतले. उंटाच्या माळकाने उतरून अवघड जात पिंगळ्या पायांपासून डोवयांपर्यंत निरखून पहात म्हटले—“तू पाताळ भैरवीचा वनूचर तर नाहीस ना?” नंतर त्या मेसेलवा माणसाचा हाली हाकून पंढार आपल्या लोकांकडे वळून म्हणाला—“हा बेलेला माणूस आपल्याच साविदारांची एक

विततो आहे. आपल्या किल्ल्यावर पंढारा देणारे आपली लोक कोठे गेले? आपला किल्ला तर भैरवीच्या स्वाधिने लागला नाही ना?”

तेव्हाच उंटावरील एका सैनिकांनी आपल्या भाव्याचे डोक पिंगळ्या काकत म्हटले—“करं करं चाप, तुला माणक भैरवनाथ कुठे आहे? हे पल्ल ऐकून पिंगळ्या काहीच समजतले क्षां. बहुदा भैरवनाथ हा लुटारुच्या टोळीचा भायक असावा. तर मग हे लोक कोण असलेत? त्याने मनांतल्या अज्ञात विचार कैला.

पिंगळ म्हणाला—“ही कोणाचाच साविदार नाही. जगावने बारा न दिलेला अज्ञा मी आहे. हा पहायभर सगुहात वाढतायुळे माझे जहाज फूटून गेले. देवाच्या कृपेनेच मी वाचून हा समुद्राच्या किनाऱ्याला येऊन पडलो आहे. हा माणसास जिवंत आहे असे समजून मिथांवापासून जाचयिमां करीता मी येथे पळपडत आलो. मला हा देश व वाळवंट फीणता आहे हे सुद्धा माहित नाही.

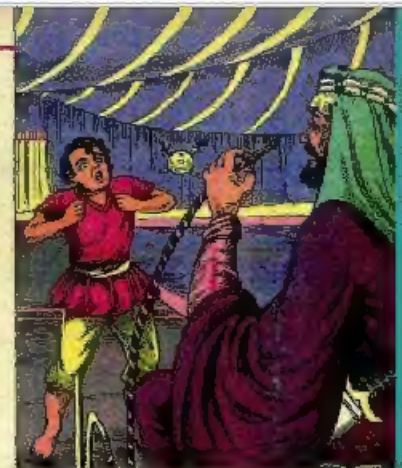
त्यावर फिरून उंटाच्या माळकांनी पिंगळला निरखून पाहिले. व उज्जाहीत करून त्या इच्छेने विचारले—जर तुझे म्हणणे खरे असेल तर तुला पावरण्याचे काहीच कारण नाही. आणि जर कोडे

असेल तर आताच तुला तुकडे तुकडे करून हा विषाणाचा सामला काढीन. आता तू जेथे उभा आहेस. हा माफिकेच्या अवघडी समुद्रकिनाऱ्यावरचा भरवी अवेस आहे. मी नवम हाहेबांच्या उंटाच्या ताप्याचा भायक आहे. आता तू न भीता सर्व खरं चांग. तुमची नाव समुद्रात कशी फुटली. आणि तू हा किनाऱ्याला कसा येऊन लागलास?”

पिंगळला ते लोक लुटारू खोर नाहीत. हे ऐकूनच खुष खरे वाटले. परंतु जरब देवातील जनाकाचे सैनिक आहेत. तेव्हा त्या देशातील उंटाच्या कळपाचा भायक काय कराही स्वभावाचा असू शकेल आणि आता तर आपल्याला आपांची मीती नाही. तेव्हा पूर्वीचे सर्व सोडून जेथून आपण वाडेंसाचे गुलाम हाली तेथून सर्व मोष्ट ह्यांना सांभायला काहीच हरकत नाही.

त्याच विचाराने पिंगळने जेवून तो जहाजावर गुलाम म्हणून पकडला गेला. आणि दोन्ही जहाजांमध्ये काय झगड पडले ते सविस्तर त्यांना सांगितले.

हे सर्व ऐकून उंटांचा भायक संतोषाने हसला व त्याने विचारले—“तर आता हा पोथीची संकट नाही की, ज्या जहाजांनी मुबबदा जहाजावर हल्ला केला त्यात मुद्धा गुलांयच असावेत.”

होय, होय! हात घेता करण्याचे कारण नाही. मीच त्यांच्या जहाजातील भायकांची एकमुटी करण्याच्या विचार जोडून दाखविला. परंतु त्याने ते मान्य केले नाही. तेव्हा मीच समजलो की, ते अवघड मुद्धा गुलांयाची खरेद-विनी करण्याचे व्यापारी जहाज आहे.” पिंगळने उत्तर दिले.

उंटाच्या भायकाने होकाराची मान हलविली व म्हणाला—“माझे नाव हलचन मीरी आहे. तू पण जनेक लोकांचे नेवृत्त केलेस, स्वासुळे तू माझ्या भैरवीचा आहेस. आता तू मला माझ्या नावाने हाक घारायला हरकत नाही. जाम्ही

सर्वजण चौरवानाच मावाच्या माणुसकामच प्रेसातील बाकीचा खतमा करणाऱ्या इराखाने इथे गहारा देऊ आहोत. घेवोळ किल्ल्याच्या रक्षणा करीता ठेवलेल्या तो आमच्या पैकीच एक होता. तो मारला गेला परंतु मला संपन्नत नाही चौरवानाने ह्याला कडे कीड केले? असे म्हणत तो आपल्या साथीदारांकडे बघून त्यांना म्हणाला-“आजपासून ह्या माणसाक आपल्या साथिदारांपैकी एक समजा, विचार प्रुकेने ध्याकूळ ह्याला आहे. ह्याला सावस्तोच आपला प्याला था.”

हसन गौरीच्या ह्या बोलण्याने पिंगळच्या जिवात जीव आला. सैनिकांच्या कडून मिळालेल्या रोट्या खाऊन स्वामे वाणी प्याले. दुसऱ्या क्षणीच एक उंट बासवत हसन पिंगळला म्हणाला-“हा एक उंट आजपासून तुझा आहे. काता आपल्याला घेवून जायला पाहिजे. माझा अंदाज

आहे की, चौरवानाने जलय किल्ला बळकावला यत्तावा.

बरे म्हणत तो एका सैनिकाकडे बघून म्हणाला-ह्या मृत माणसाचा एक उंटावर हाका. आपण ह्याची अख्य किल्ल्या-जवळ नमासी नांगू ह्याला मितायानी साळने सरी आपल्याला पाप लावेक.

स्थानंतर घोड्यावेळाने तो उंटावर ताका तेथून निघाला. बाळबंटातून उठणाऱ्या बाबटळीला माने टाकीत टाकीत सुयस्ता. वरत ते अख्य किल्ल्याच्या जवळ येऊन पोहोचले. किल्ल्याजवळ एकवम शांत आणि निर्मलुध होती. त्याला आश्चर्य वाट लागले की, नेहमी किल्ल्याजवळ माणसांची वर्दळ जवे, आज अतो एकदम समशानासारखी शांतता कशी?

हसन गौरीने पिंगळकडे बघून म्हणून उंचावत आश्चर्य चकित होऊन राहिले आणि किल्ल्याकडे पाहून हात हलविला. (क्रमशः)

कांचन मेखनाचा प्रस्ताव

विक्रमादित्याने आपला हट्ट व सोडता पुढा साडावळून प्रेत सोडून बांधावर येऊन, मीनपणे समशानाचा रस्ता चरला. तेन्हा प्रेतांतील वेताळ रावास म्हणाला-“राजा! अद्या अवाण राखी तु कंठ सोसतो आहेस. पण एवढे मान खरे की; तुझे कंठ व नेहूनत फूकट आणार नाही. काही अनुभवी व विवेकी लोक मुझा विचित्रपणे वापतात. काही लोक अवकूष परिस्थिती पाहून आपला प्राण त्याग करतात व त्याच्या आधीन होतात. जे मुळातच द्वेषभाव मनात ठेवतात त्यांच्या दृष्टीने गोष्ट वेगळी. मला सीती वाटते की; तुझ्या बाबतीत तथेच तर होणार नाही ना? म्हणून मी कांचन मेखनाची गोष्ट तुला सांगतो. लक्ष देऊन ऐक.” असे सांगून वेताळगोष्ट सांगू लागला. वेथिली देशचा श्रीकृष्ण नावाचा राजा होता. तो कार द्याळू होता. त्याच्या

"मुला, तू आपल्या मंत्र्यांच्या सत्यांशिवाय कोणतीही गोष्ट करू नकोस. राज्यकारणात ते माझ्यापेक्षाही कितलीतरी पटीने वनूभवी आहेत. त्यांनी सांगितलेल्यात आपला फायदा आहे, असेच समज." असे सांगून राजाने आपला प्राण सोडला.

चंद्रगुप्ताने आपल्या वडिलांना श्रद्धा दिली व कुलवानांना आपला मंत्री म्हणून नेमले.

एकदा चंद्रगुप्ताने कुलवानांना शेजारच्या देशाचा राजा जयपाल ह्याच्याबद्दल काही गोष्टी सांगून म्हटले- "मला आधी जाहे की, जयपाल म्हणजे राज्यविस्तार वाढविण्याच्या विचारात आहे व तो त्याकरीता आपल्या राज्यावर चाल करून येईल. तेव्हा आधी आपणच त्याच्यावर चाल करून जावे ह्याखेती आपला काय निर्णय आहे ?

कुलवानाने थोडा वेळ विचार केला व चंद्रगुप्तला म्हणाला- "महाराज, ह्या गोष्टीचा आपण विचार करू नये."

त्याचे म्हणणे ऐकून चंद्रगुप्तला खूपच आश्चर्य वाटले. त्याला अतिशय विस्वास वाटत होता की; आपल्याशी मंत्री सहमत होईल.

"तुम्ही काय! युद्ध आपल्या राज्य विस्तारा करीताच करणार आहात ना ?

आणि जर त्यात आपला पराजय झाला आणि आपले जेथे अधिक सैन्य मरत गेले तर जसा परिस्थितीचा गैरफायदा घेऊन दुसरा कोणताही राजा आपल्यावर हल्ला करेल. तेव्हा आपल्याचा राज्याला-प्राप्त थोका असण्याची शक्यता आहे." कुलवान म्हणाला.

मंत्र्याचे म्हणणे चंद्रगुप्तला पटले नाही. तरी पण आपल्या वडिलांपासूनचा अनुभवही म्हणून त्याने युद्ध न करण्याचे ठरविले.

ज्ञानंतर एका आठवड्याने चंद्रगुप्त शिकारीला जाण्यास निघाला. तेव्हा मंत्र्याने त्यांना अडवून न जाण्याबद्दल सांगून म्हटले- "महाराज, आजचा दिवस शिकार करण्यास योग्य नाही. आपण दोन दिवस थांबून मग जावे.

असे म्हणताच चंद्रगुप्तचा नारा उत्साह मावळला. त्याने मंत्र्याला विचारले- "तुम्ही ह्याचे काय कारण असले ते नाही सांगितले."

"जर पांच तासांच्या आत भयंकर दुफान वाईट व पाऊस येणार आहे, आणि जंगलात असा परिस्थिती कुठेही आसरा मिळणे शक्य नाही. आणि बशी वेळ शिकार खेळायला योग्य नाही." कुलवान म्हणाला.

चंद्रगुप्ताने मंत्र्याचे म्हणणे मान्य करून शिकारीला जाणे रद्द केले. परंतु चार-

तासानंतर सुद्धा पाऊस पडला नाही. तसे आकाशात काळे ढग दिसत होते.

तेव्हा चंद्रगुप्ताने मंत्री कुलवानाचा बोलवणे पाठवले व विचारले- "आपण मला पाऊस पडेल म्हणून संमती दिली नाहीत. पण पाऊस काही पडला नाही."

मंत्री स्मित हास्य करीत म्हणाला- "असेही होते की; राज्यात पाऊस पडला नसेलही परंतु जंगलात भरपूर पडला असेल. माझा अंदाज आहे की, जंगलात भरपूर पाणी चिखल झाले असेच.

मंत्र्याच्या तोंडचे हे बोलणे ऐकून आपल्या शेकीचे निवारण करण्याकरीता चंद्रगुप्ताने काही सिपायांना जंगलात पाठून येण्यास

राज्यातील प्रजा मर्याद खुली होती. त्याच्याकडे कुलवान नावाचा एक अलिखत हुपार मंत्री होता. तो नेहमी राजाला बोध तो सदाचा देत असे. मंत्र्याच्या मुगावर व त्याच्या हुपारीवर राजाचा अतिशय विश्वास होता. त्यामुळे त्याच्या सल्लानेच राजा राज्य करी. असा तऱ्हेने मंत्रीच जेथे लोटली. राजा थोड्याच भाता बुद्ध झाले. त्यातच त्यांना बरा न होणारा आजार झाला व त्यांना फडले की; आता आपण जास्त काळ जगणार नाही. तेव्हा त्याने आपला मुलगा चंद्रगुप्त ह्याचा राज्या-श्रियेक करविला. त्याने आपल्या मुलाला जवळ बोलवले व समजावून सांगितले-

वाडले. जंगलात खूप पाऊस पडला आहे. प त्यामुळे वाटेतील नदी नाले यांना पूर आले आहेत शिपायांनी बेऊन सांगितले.

असेच दोन महिने लोटले. तेव्हा कुलवानाने राजाचे दर्शन घेत म्हटले— "महाराज, गुराखांकडून असे कळले आहे की; थोड्या दिवसांतच राजा जयपाल आपल्या राज्यावर हल्ला करणार आहे.

ते ऐकताच चंद्रगुप्त थोड्या रागानेच म्हणाला— "होय का? मी तर काही विश्वासापूर्वीच त्यांच्या देशावर हल्ला करावयाचा म्हणत होतो. त्यावेळेस आपण मला नकार दिलात का. तर आपल्या राज्यातले सैन्य कमी होईल म्हणून ना !

कुलवान नम्रतेने म्हणाला— महाराज, आपले म्हणणे अगदी बरोबर आहे. आपणच हल्ला केला काय किंवा आपल्यावर चालून आले काय ह्यात दोन्ही राज्यातले सैन्य नष्ट होणारच त्यामुळे राज्याची व प्रजेची हानी होतेच."

ह्यावर चंद्रगुप्तने कुलवानाकडे विवृत हास्य करून पहात म्हटले— "तर माता आपण मला सल्ला घाल की; तू मुद्द न करता त्याला शरण जा."

"तशी काही नसत नाही. सैन्य बळ पहाता जयपालच्या तोंडीस तोंड आपले सैन्य आहे. तर त्याच्याबरोबर मंत्रींचे सवध जोडले तर आपत्तच चालले होईल. तशी सुची पण चालून आली आहे. त्याची एकुलती एक कन्या उपवर आहे तिच्याशी आपण लग्न केलेत तर आपला दान पण राहील." त्याने सल्ला दिला.

चंद्रगुप्तला माहित होते की; जयपालची मुलगी कांचनमेखला अत्यंत रूपवती आहे. त्यालाही मनापासून तिच्याशीच लग्न करावे असे वाटत होते. तेव्हा त्याने मंत्री कुलवान ह्याचे म्हणणे मान्य केले.

कुलवानाच्या तर्क आलेला संदेश पाहून जयपाल अत्यंत आनंदित झाला. त्याने आपल्या मुलीला बोलावून ती गोष्ट तिच्या सांगितली. व त्याबद्दल तिची

अनुमति विचारली. राजकुमारी कांचन मेखला यावर विचार करीत म्हणाली—

"बाबा, आपण तर राजा चंद्रगुप्तच्या राज्यावर हल्ला करणार होलात. अशा परिस्थितीत हा विचार कोणी मांडला ?"

"मुली, मनापासूनच हि गोष्ट मला माहित नाही की; केव्हा ना केव्हा तरी राज्यविस्ताराच्या आसने राजा चंद्रगुप्त आपल्यावर चाल करून येईल राजा जयपाल म्हणाला.

"चंद्रगुप्तच्या राज्यावर हल्ला, करणार हे समजताच त्याने माझ्याशी लग्न करून आपल्या बरोबर संबंध जोडण्याचा प्रस्ताव मांडला. मला वाटते हा शाळीमार्गे काही गुढ तर नाही ?"

राजा जयपाल धातपणे म्हणाला— "चंद्रगुप्तचा मंत्री कुलवान अत्यंत हुशार व चोरणी आहे. राज्यकारभारात अनुभवी आहे त्यानेच सल्ला दिला असावा."

कांचनमेखला ह्यावर उपहासाने म्हणाली— "मी असे ऐकले की; चंद्रगुप्त आपला मंत्री कुलवान ह्याच्या अनुमती शिवाय जंगलात शिकारीला सुद्धा नेला नाही. सारी काये तो संध्याच्या संध्या शिवाय करीत नाही शेवटी माझ्याशी लग्न सुद्धा त्याच्या सल्लावा करतील व माझा त्यास सुद्धा करतील. तेव्हा तुम्ही त्याचा

कळवा की; चंद्रगुप्तने मंत्री कुलवान ह्याला देशाबाहेर हाकलून देण्याची शिक्षा दिली तरच मी त्याच्या बरोबर लग्न करायला तयार आहे." जयपालने तसा निरोप राजा चंद्रगुप्तकडे पाठविला. त्याचा तसा निरोप ऐकून राजा चंद्रगुप्त कीर्झाने काळ झाला. व दरडावत म्हणाला— "जयपालची ही हिमत ?"

मंत्री कुलवानाने राजाला शांत करीत म्हटले— "महाराज, मी आपल्या पूर्वजांच्या प्रसेन राज्यात आजून माझे उर्वरित भाग्य धारणवतो. मला आज्ञा घ्यावी."

ह्यानंतर एका बाढवड्याने राजा चंद्रगुप्तने जयपालच्या राज्यावर हल्ला केला परंतु जयपालने व लढता त्याच्या बरोबर

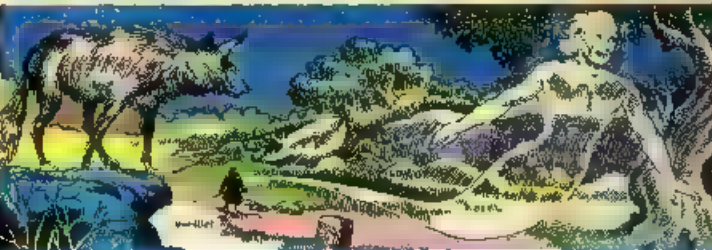

पैचिचे संबंध स्थापन केले. त्यानंतर चंद्र मुत्तने कांचनमेखला खरोबर विवाह केला. येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला— “राजा कांचनमेखलाचे हे वागणे अयोग्य वाटत नाही का? तिने आपला निर्णय का बदलला? तिने तर असा संदेश पाठवला होता की; राजा चंद्रमुत्तने जर आपल्या मंत्र्याला इतं देऊन राज्याबाहेर काढले तरच ती त्याच्याशी विवाह करेल असे असतांना तिच्या बडिलानी चंद्रमुत्त हल्ला करून मारला असता तेजिचे संबंध स्थापन करून आपल्या मुलीचे लग्न त्याच्याशी कसे काय लावून दिले? झा खंकाचे समाजसुधारक ठरत नाहीत असं म्हणून दिले नाही तर त्यांच्या परिणामांमुळे माहितच आहे तुम्हाला डोव्याची धांवर सकल होऊन तुम्हाला पायांवर लोटू लागली.”

त्याचे उत्तर देत चिक्कावित्त म्हणाला— “कांचनमेखलाचे वागणे योग्यच आहे. तिला प्रथम पासूनच माहीत होते की; राजा चंद्रमुत्तने आपल्या बडिलांना वचन

दिले होते की, मी मंत्र्याच्या सल्ल्यानेच राज्य करीन. त्यामुळे त्याच्या हो का हो करूनच ती राज्य कारभार चालवित होता. ती एक प्रकारे मराजकी होती. त्यामुळे असा माणूस नेहमी आपली बुद्धी बाळगून बसतो व एकाद्याच्या हातातले खंडण बसतो. परंतु चंद्रमुत्तच्या मध्य स्वतः विषय बेग्याची पातळ होती. म्हणून त्याने मंत्र्याला राज्याबाहेर हाकलून दिले नाही व स्वतः ह्याच्या चालुमाने व्यवहार करून घेतली ही परीक्षा महात्माकरीताच तिने मंत्र्याला राज्याबाहेर हाकलून देण्याकरीता राजा चंद्रमुत्तला सांगितले होते. पण त्याने स्वतः ह्याच्या निर्णयाने व्यवहार करून राज्यावर हल्ला केला. त्यामुळे हे नक्की होते की; चंद्रमुत्तच्या मध्य असलेली बुद्धि शक्ति बाहेर पडली म्हणून तिने चंद्रमुत्त खरोबर विवाह करण्याचे ठरविले.

अशा तऱ्हेने राजाने मोन भंग हातात नेताळ प्रेतासह वदूष्य झाला आणि पुन्हा झाडाला जाऊन लींबकट्टा खावला. (कल्पित)

रामनाथ काही नामत करीत खजाराच्या गाडी जावला निघाला. तेव्हा त्यांची बाबको काही काश्तात गुंतली होती. त्यान जाता जाता तिला हाक मारून बोलावले व सांगितले “हे बघ, रात्री जर मला घरी यावला उशिर झाला व मी मालो नाही तर घराटे पर्यंत नक्की परत येईन.”

रामनाथच्या बायकोला माहीत होते की; आपला तबरा रात्रीच्या अंधाराला खूप वावरतो. त्यामुळे तिने आठवण करून देत, नवऱ्याला म्हटले— अहो! तुम्ही तर रात्रीचा प्रवास करावला वावरता मग अंधार पडल्यावर कसे काय घरी येणार?”

ते एकूण रामनाथन बोडले खंकाय म्हणाला—“जेव्हा मी काही म्हणेत त्यात नवऱ्या मोठला धाळण्याची तुला संवय लागली आहे ना? मी बघच मी सकाळच्या आत घरी येऊन पोहोचतो की नाही.”

“पोहोचल्यावर बघू हो! तुम्ही माजपर्यंत म्हणाल ती गोष्ट कुठवर सरी होते ते पहाताच येईल” बायको हसत म्हणाली त्या पती-पत्नीला बाव-विवाद घालून म्हणजे काही विशेष वाटत नव्हते. परंतु कुठलीही गोष्ट बायको म्हणले तशीच होय हे एक प्रकारचे रामनाथला लाजीरवाने धाळण्यासारखे होते. म्हणून बराचच वेळ जाता त्याने निवचन केला की कायतेही कारण व काळता सकाळच्या आत घरी पोहोचायलाच पाहिजे.

तो जाता जाता गावाची हद्द सुद्धा ओलांडून गेला नाही तो धोजारच्या पावचा एका माणूस भेटला. रामनाथने त्याला आठवले व विचारले—“अरे जगन्नाथ, काय मलाच भेटायला येत आहेत कां?”

“हो बाबा! छोटे पंडीत काही कथा-करीता बाहेर गांभी येऊ आहेत. आपल्याला

एका भाटवचाने भंडावला सांगितले आहे." जयजय म्हणाला

रामनाथ म्हणाला-"ठिक आहे, असे म्हणत तो घरी बसत थायला निघाला परंतु वाटत त्याचा मित्र गोविंदच्या घरी जाऊन त्याने ती गोष्ट त्याला सांगितली

"तर माता वसे केले पाहिजे? तू सख्त आपल्या घरी वसत वा." गोविंदने रामनाथला सांगितले

"नाही, नाही" मी सुपजून आज कुठ्याच घरी राहीन. रात्र होतच घरी परत जाईन झगकरीता मी बायको बरोबर पेज लावली आहे. त्यात मला यश आहे पाहिजे" रामनाथ मित्राला म्हणाला.

गोविंदने त्याचे म्हणणे ऐकले त्याची बायको मोहरी सल्लामुळे गोविंदने आपल्या अजून दोन मित्रांना बोलावून आपले व पत्ते खंडत बसले वेळ न समजून पहाट पहाट सर्वजण झोपी गेले जेव्हा ते उठले तेव्हा

सकाळचे अकरा वाजून गेले होते उन्हाळ्यावर आली होती

गोविंदने रामनाथकडे केविलवाण्या नजरेने पाहिले व म्हणाला-"मित्रा! तुझ्या बायकोचे म्हणणेच खरे ठरणार दिसते तू तर दुपारचाच घरी पोहचणार आहेस"

रामनाथला अतिशय दुःख झाले त्याने गोविंदला म्हटले "आज मी खेच पडल्यावरच घरी जाईन"

रात्रीच्या वेळी परतलेल्या नवऱ्याला पाहून रामनाथची बायको त्याला म्हणाली-"सवटी मी म्हणाले तेच खरे आठ नां? कास रात्री आलाच नाहीत तुम्ही?"

"तू सांगितलेत वसे झाले वसते तर त्याचा काय फायदा म्हणून मुद्दामच रात्र केली घरी परत आलो." रामनाथ म्हणाला.

रामनाथच्या बायकोला समजता की, नवऱ्याच्या अशा वागण्यावर हुशारे की रडारे ती नवऱ्याचा चेहरा निरलीत गप्प बसून राहिली

पर्याप्त हुषार

धर्मपुर गावचा वाटोळ चौबरी राजबसाव त्याला एकच नाव होता. तो म्हणजे गावातील अनेक लहान-मोठ्या भाणसाना एकच बोलावून त्याच्यासमोर अनेक प्रश्न उपस्थित करण व त्या प्रश्नांना योग्य ती सनदे मिळाली तर, त्या लोकांना वेगवेगळ्या तऱ्हेची दक्षीसे देऊन, स्वतः आनंद उपभोगणं. एकदा त्याच्या डोक्यात एक कल्पना आली आपल्या गावात जास्तीत जास्त हुषार माणूस कोण असावा?

त्याकरीता त्याने गावातल्या अनेक लोकांना बोलाविले व सर्वांत हुषार कोण आहे असा प्रश्न केला? तेव्हा सगळ्यांनी एकच उत्तर दिले "हे काय! आपल्याला माहित नाही? आपल्या गावात छरी, गिरी व सुरी त्यांच्याहुन हुषार कोणी आहे का? हे उत्तर ऐकून वाटोळाने काम भाणलीतच सुखीत झाले.

एके दिवशी वाटोळाने त्या तिघांना बोलावून विचारले "मी लोकांकडून असे ऐकले आहे तुम्ही तिघेही खूप हुषार आहात. परंतु मला तुमच्या तिघांच्या मध्य सर्वांत कोण हुषार आहे हे पहावयाचे आहे त्याकरीता तुम्हांला मी एक प्रश्न विचारतो त्याचे उत्तर देण्याकरीता तुम्ही तयार व्हा.

वाटोळाने बोलणे ऐकून तिघांना खूप आश्चर्य वाटले त्यांना समजना की वाटोळानी अशी परिक्षा का घेण्याचे ठरविले? त्याच्या समोर देवत्या जाणाऱ्या प्रश्नांचा थोडा फार अर्थ समजावा त्याशिवाय उत्तरे देणे योग्य नाही. असा विचार करून तिघांनी एका सुपुत विचारले-

"तर सरगा, पाहू" ते प्रश्न पाव आहूत.

तुमच्या पैकी कोकोणी जाकी येईल त्याला वहा सोन्याची नाणी वक्षिष मिळतील "

मला अद्या लहानचे बूट घनवून पत्र, की, त्यामुळे बापांना वाढू जमणार नाही आणि वाढू नव्हतून जाऊन माझ्या चालण्यात फरक पडणार नाही. तेव्हाच मी आपल्या परिक्षेस तयार आहे. " हरीने सांगितले.

"मी ह्या बोव्हीचे रहस्य कळवू देईन की मी एक कठोर गोष्ट करून कसा बाहेर पडलो. तेव्हा तुम्ही त्याकरीता माझ्याबरोबर आपल्या एका विषयासु यायलाच पाठवा मिठीने पाठविला सांगितले.

ते उधार ऐकून पाटलाच्या आश्चर्य वाटले व त्याने निवारले " ह्यात काय यज्ञ आहे की माझा माणूस तुझ्या बरोबर पाठवायला घराला सांग तुम्हा काय देत आहे ?

"ह्यात माणूस नव्हतीच आपल्या बरोबर एखादी खोश ठेवायला पहाता कोणत्याही कठिण परिस्थितीत त्याच्या समतीने कोणतीही गोष्ट करणे सोपे जावे त्यातून तुमचा खात्रीचा आणूष तुम्हाला

संकटात पडलेला चालणार नाही त्यामुळे माझा फायदाच होईल त्याला वाढवतात बाहेर पडायला काहीनरी सोपा मार्ग सांगूनच आपण त्याला माझ्या बरोबर पाठवाले

सुरी म्हणाला-"ही गोष्ट खरी आहे की खूप ह्यात बाणून हिमतीने समजूतीने व हुषारीने सर्व गोष्टींना सामोरा जातो परंतु आपूनबुजून घास सहन करीत नाही. तुम्ही मला मूर्ख समजा मला काही वाईट वाटणार नाही ह्या वहा सोन्याच्या मुद्राचा लोभ करून मी माझा जीव संकटात चालणार नाही. मी त्याकरीता जखम्या परिक्षा घेणार नाही

हे उत्तर ऐकून पाटलाच्या लक्षात आले की ह्यात ह्याचा अर्थ काय ? त्याने विचार केला की; हुषारीची परिक्षा पहाण्याकरीता वहा सोन्याची बाणा फुकट चालवणे ह्यासारखी दुसरी हुषारी नाही त्यामुळे त्याने आपला विचार सोडून दिला व वहा सोन्याची नाणी बाचविचो आणि स्वतःह्यालाच अती हुषार समजू लागला

एकच वाईट सवय

नारायण हा कुमारास्वामीचा एक मुलगा होता जेव्हा तो लहान होय तेव्हा, तेव्हा जाजुबाबूचे माहितीतले लोक कोणतीही नारायणला आश्रय जायद करून घायला तयार होताना.

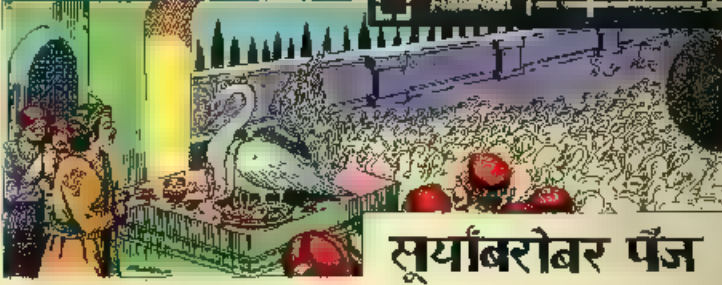
एकदा कुमारास्वामीचा बालपणचा मित्र व्यंकटेश. त्याच्या बरोबर वाईट विकण्यात हा आपल्या मुलीच्या स्वळाकरीता बराच्या श्रीधरने म्हणून त्याच्याच बाबी बाल. व त्याच्या बरोबर कोणाच्या बराच वेळ काळमळ्याच्या गोष्टी झाल्या. ह्या पणत्या बाबालाच व्यंकटेशने आपल्या मुलीकरीता स्वळा पाहण्याला काळ्याने दाखिले. व म्हणाला-"मित्रा, आपला मुलगा नारायण ह्याच्या बरोबर माझ्या मुलीचे लग्न लावे तर काय छान होईल ! पण मी यथे ऐकवे की नारायण बरोबर कोणीच संबंध बीडवलाय उभार होत नाहीत. काय कारण आहे ? त्याच्यामध्ये काही वाईट सवयी कर नाहीत ना ? "

तुम्ही त्यालाच काळजी विचारत का नाही ? कुमारास्वामी हसत हुकत म्हणाला त्याच विषयी व्यंकटेशने नारायणला एकदा माझी विचारले-"मुला, वाईट हातून वेळ नकोस तुम्हामध्ये हुकत जळणे काय विषय असा करीत सवयी तर नाहीत ना ?

नारायणने बटवतात उत्तर दिले "माझ्यात असल्या काही वाईट सवयी नाहीत." जेव्हा व्यंकटेशने कुमारास्वामीला ह्या वाईट सांगितले, तेव्हा जणभार कुमारास्वामी कप राहिला व म्हणाला-"माझ्या मुलाच हाच एक वाईट करीत आहे. तो कोणीही कर जालत नाही "

सूर्याबरोबर पंज

झडपत काशी येथे राज्य करीत होता तेव्हा बोधिवर्यांनी हंसाच्या रुपाने जन्म घेतला. श्यायेंळी पित्रकुट पर्वतावर राहून हंसा हंस रहस्य होते. त्यात एका हंसाच्या रुपाने बोधिवर्या रहस्य होते त्याच्यात अनंक चांगले गुण होते तो हंस चांगला वेगाने उडत असे. त्यामुळे तो तेथील नव्वद हजार हंसांच्या राजा बनला

अशा अनेक उत्तम गुणामुळे व शक्तिमुळे सर्व हंस त्याला राजहंस म्हणून संबोधू लागले.

एकदा राजहंस आपल्या कळपा बरोबर तळवत पोहून घरी परतत असताना वाटेत तो काही राव्यावरून जाऊ लागला. ते पाहून काशीच्या राजाला आश्चर्य वाटले. त्याला वाटू लागले आपल्या राज्यामध्ये आकाशात सोनेरी हंसाचा मातीचा तर वातला नाही अं! राजाने कुतुहलाने त्या हंसाच्या झुडीकडे निखून पाहिले

आकाशात चांदण्यामध्ये जसा चंद्र तसा त्या हंसाच्या मध्ये त्या गोभायमान राजहंसाला पाहून राजा त्याच्यावर मुग्ध झाला.

काशीचा राजा नरेन्द्र त्या राजहंसाचे राजेशाही थाटीचे स्थापन व त्याचे तेजपुज करित व राजोचित वागणे ह्या सर्व गुणांकडे पाहून खूप आनंदित झाला त्यांनी सुंदर कुलांच्या माळा वेळून त्यांचा यथोचित आदर सत्कार केला.

राजहंसाने राजाचे अपूर्व आश्रय व प्रमाने केल्या आदर सरकार स्विकारून आपल्या सर्व परिवारांसमवेत काही काळ तेथेच राहून तो आपल्या घरी परत आला त्या दिवसापासून राजाच्या मनात त्याच्या बदल ओढ निर्माण झाली त्याचे मन नेहमी राजहंसावरच केंद्रित होऊ लागले व तो दिवसरात्र त्याचाच विचार करू लागला तो नेहमी बोळे लावून बसू लागला की

कोणत्या वेळेस कोणत्या दिशेने राजहंस परत उडत येईल.

एकदा पित्रकुट पर्वतातील राजहंसाच्या टोळीतील दोन पिल्ले राजहंसाच्याकडे आली आणि म्हणाली-“राजा! आम्ही वर्याच दिवसापासून सूर्याच्या बरोबर पळण्याची शयंत लावण्याच्या विचारात आहोत

त्यावर राजहंसाने समजावत सांगितले-

“अरे बाळोतो सूर्याच्या बरोबर पळण्याची शयंत कसली? कुठे सूर्य आणि कुठे तुम्ही सूर्य म्हणजे काय हे तुम्हा पिल्लांना काय समजणार त्याचा वेग तुम्हांला कसा कळणार? तुम्हांला त्याच्या बरोबर पळता येणं शक्यच नाही. पंज लावून तुमच्या जिवाला मार घेऊ आहे, त्यामुळे तुम्ही असे वाईट विचार सोडून द्या.”

पण त्या दोन्ही हंसांच्या पिल्लांना ते सांगणे आवडले नाही. परत काही दिवसांनी तो दोन्ही पिल्ले राजहंसाकडे अनुमती मागण्यासाठी झालेपस पण राजहंसाने त्यांना विरोध केला

परंतु त्या दोन्ही हंसांच्या पिल्लांनी आपला विचार सोडला नाही. त्यांनी परत तिसऱ्यांदा राजहंसाला विचारले पुन्हा त्यांनी परवानगी दिली नाही

पंचवीस वर्षांनी शक्ति व असमर्थता न समजता ती दोन्ही पिल्ले आपल्या राजाचे

म्हणून डावलून उडत उडत युगांतर पर्वताच्या शिखरावर गेले. ते पर्वताचे टोक इतके उंच होते की, जणूकाही आकाशाच्या टेकळे आहे असे भासे. ती दोन्ही पिल्ले त्या पर्वताच्या टोकावर जेवून सूर्याच्या बरोबर पळण्याचा विचार करू लागली.

त्यानंतर राजहंसाने आपल्या सर्व परिवारांची संख्या मोजली तेव्हा होत हंस कमी वाढले. तेव्हा ही गोष्ट त्याच्या सावडतीब लक्षात आली, थोडा विचार केल्यावर ती गोष्ट काळजी करण्यासारखी त्या आहे असे समजून ती चित्तचूर झाला परंतु परिस्थिती आता काळजी

करव्यासारखी होती? त्यांना कुठल्या ना कुठल्यातरी प्रकाराने वाचवावे

राजहून जडत ठगवच युगधर पर्वताच्या शिखरावर पोहोचला. आणि हत्ताच्या पिल्लांना विसमार नाही अशा तऱ्हेने एका जागी लपून बसला. दुसऱ्या दिवशी सुर्योदय होताक्षणीच ते दोन्ही लहान हंस सुर्वारोवर पळण्या करीता उडू लागले. राजहसाने सुद्धा त्यांचे अनुकरण केले

त्या दोन्ही हंसानी लहान हंस दुवार पर्वत उडत राहिला आणि पक्षांच्या वेदनेने चक्कर घेऊन खाळी पडू लागला. पडता-पडता त्याने राजहूसाक पाहिले. आणि काकुळतीत त्याला म्हणाला-“राजा, माझ्या-

कडून हे जमले नाही मी हारलो. मला वाचव

छावर राजा त्याची सांत्वना करीत म्हणाला-“काही हरकत नाही.” मी तुला मदत करतो. असे गोंड गोंड बोलून त्याने त्याला आपल्या पक्षावर बसवून घेतले आणि आपल्या करी बाबून इतर हंसांच्या-मध्य सोडून दिले.

त्यानंतर थोडक्यानेळाने दुसऱ्या पिल्लाचे पल दुखू लागले तो वेदनेने कष्ट लावला. शपटी खाळी पडू लागला. इतकी पडता त्याने राजहूसाक पाहिले व विनतेने आपल्याला वाचविण्या करीता विनू लागला. राजहूसाने त्याला पच आपल्या पक्षावर बसवून विश्रुत पर्वतावर आपल्या सहचऱ्यांच्यात सोडून दिले

आपल्या कुटुंबाकडून दोन लहान पिल्लांना सुर्याच्या तापाने होण्याच्या वेदना पाहून राजहूसाक खूप दुःख झाले त्यामुळे तो स्वतःहून सूर्याची ऐज लावण्याच्या निपचयाने निघाला. राजहूसाने वेगाने उडायलात शरस केला. आणि थोडक्या-वेळातच सूर्यविदाजवळ जाऊन त्याला बोलावून पलिकड बाळ लावला. त्याला फक्त सुवर्णचित्त पहावयात पाहिजे होती. परंतु त्याच्याबरोबर पैज लावण्याची काय जरूर होती?

अशातऱ्हेने राजहून थोडक्यात आपल्या त्याला म्हणाला-“हे पक्षांच्या राजा, ह्छेप्रमाणे सडत राहिला व नंतर भुलीकात उतरून काशी राज्यात येऊन पोहोचला. राजहूसाच्या प्रतिक्रियेने ध्याकुळ झालेला राजा नरेंद्र त्याच्या वागमगाने जायत जाणवित आला

राजहूसाक आपल्या संजाराच्या सोनेरी विहंगमावर बसवून घेत एका सोप्याच्या पाळीत खीर व मेल्लेत सरसत घेऊन त्याने त्याचा आदर सत्कार केला. राजहूसाने ते सर्व खाऊन पिऊन आपला थकना दूर केला

राजहूसाने राबाला सूर्याबरोबर लावलेल्या पेंजेचा शारा मूलात रागितला सर्व ऐकून घेऊन राजा राजहूसाच्या अलौकिक अवतीवर अत्यंत प्रसन्न होऊन त्याला वस्तुन्यावर वाऊन बसला.

पक्षीवा

"मी इशारा करताच तुम्ही चौघांनी आपापले बाण सोडा. मी येथून उठून जाऊन तुमचे चौघांचे बाण आणून तुमच्या-पाशी देईन. परंतु तुम्ही माझ्या पळपात बांधलेल्या जटच्या जागाबाबतून माझ्या वेगळा अंदाज घ्या. कोणत्याही परिस्थितीत तुम्ही मला पाहू शकणार नाहीत." राजहंस म्हणाला.

राजहंसाने विद्युत् गतीनं जाऊन सांगितल्याप्रमाणे त्या चौघांचे खोडलेले बाण त्याच्या समोर आणून टाकले.

राजा व त्याची जवळीक सुदनी अंबबा वाटला सर्वजणांनी आश्चर्याने तोंडात बोट घातली. त्यावर राजहंस म्हणाला- "राजा, तुम्ही माझा जो वेग पाहिलात तो साधारण आहे. त्यावरूनच तुम्हीला माझ्या सन्धा वेगाची कल्पना येईल."

राजाचे मोठ्या उत्फुल्लेखेने विचारले- "हे पतीराज, तुझ्या वेगाचा अंदाज तर आम्ही आताच पाहिला. परंतु झाल्याही वेळा वेगवान कोणी आहे का?"

त्यावर राजहंस म्हणाला- "का नाही? माझ्याही पेक्षा अधिक वेगवान असो एक महाशक्ति आहे. ती म्हणजे काळ नावाचा माण हा काळ साप क्षणात्मिक जगातील प्रत्येक प्राणिमात्राचा अत्यंत वेगाने नाश करीत चालला आहे."

हे सर्व ऐकून राजा सूप वादळन गेला. तेव्हा राजहंसाच्या रूपात असलेले बोधिसत्व काशीच्या राजाला उपदेश देत म्हणाले- राजन, जे लोक सत्तात ठेऊन असतात की काळ सारे नावाची काही मोष्ट आहे. त्यांना जावरण्याची काहीच जकूर नाही. तु जो पर्यंत बाभत्या सधेने नीति व धर्माचा सांभाळ करीत रहाशील, ती पर्यंत तुला कोणत्याही मोष्टीची भीती वाटतच काय नव्हे त्यामुळे तू योजनापूर्वक आपल्या कर्तव्याचे पालन करीत रा."

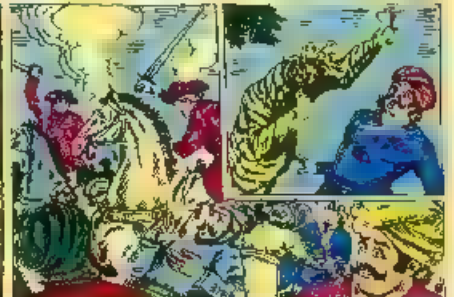
बोधिसत्वाच्या उपदेशा प्रमाणे काशीच्या राजाने धर्मधर्माचे आपल्या राज्याचा सांभाळ केला व पुढील यश प्राप्त केले.

लॉर्ड वेंटिक-लॉर्ड डब्लिवी

एकोणिसाव्या शतकाच्या पूर्वी कापुत देशांनी भारतात आपल्या राज्याचा विस्तार अनेक समस्यांना तोंड देऊन झळझळ सुद्ध बाणि म्हा केला त्यामुळे भारतीय राजकीयचा अधिकार कमी झाला.

मध्य भारतात पेंदारी नावाच्या लुटारी बांधावास्त बाऊन घुरावून सुरू केली. त्याच्यावर दार आपल्या-करीबा इतरांना पुढील प्रवेश केले. शुद्धात्मा पुढारी पठाण जमीन वी ह्याने इतरांचे घुस आपल्या हावी घेतले व ती टोकचा नवरा शाखा. चिह्न नाकचा जगाची एक पुढारी जंगलात पळून गेला तेथे एका राधाने त्याचा बाळा ठगले.

त्यावेळीस भारतात काही काही ठिकाणी पती मेळवताचर सरी जाण्याची चाल होती. बुरगालीला ती सत्ता माणि भक्ति बांधे धर्मिक बांधले जाई परंतु हळूहळू त्याचे रूपांतर भयंकर पाईट भागाने होऊ लागले. त्याला आळा पालवपाकरिता लॉर्ड वेंटिकने एक कायदा काढला.

स्थान सुमारेय काही भागात ठाय
नावाच्या लुटारुंनी कुरीत करून
माळवून दिली. लॉर्ड बेंटिकनी त्याला
सुद्धा दबाव आणला व श्रीपाबाबा
लुटारु लुटारुच जणजेच राज्या केले

१८४६ साली लॉर्ड डलहौसी
भारताचा पुन्हातर अमरस झाला
रणवीर सिंहच्या मरणानंतर भारतात
विश्व आणि इंग्लाने पुन्हा लुट
झाले. लोवटी डलहौसीने हिखांना
पराजित करून पंजाबला भारतातील,
इंग्लंडाच्या सामिद करून घेतले.
जसा लुटले इंग्लंडचे राज्य तेभावर
पाहून बर्मा घेतत आऊन प्रवरले.

ब्रह्मी प्रदेशात धान्य उत्पादना करीता
नरवली देण्याची आज प्रचलित होती
ही काईट वीर्य स्थाने नष्ट केली,
लॉर्ड बेंटिकन त्याला सुधारक म्हणून
चंगले पांज मिळाले

डलहौसीने एक कायदा काढला की,
ज्या राजाला कुटुंब नाही. त्याने
राज्य इस्ट इंडिया कंपनीच्या
अधिकाराला आर्हीत करुन त्याला हे
माहेत नव्हते की, हा कायदा
भारतीय परंपरेच्या विरुद्ध आहे आणि
त्याने तेथील राजांच्या गोवाला
काहीना कायदा

वेल्हा भारतीय राजे आपल्या
समिधारणापुन मंगल होत होते
तेव्हा पंजाबचा महाराजा रणजीत
सिंह हा आपले धोरें दाखवित होता
त्याच्या नेतृत्वाखाली सधे जिज
लोक एकत्रुटीने रहात होते भविष्य-
काळातील विचार करून रणजीत
सिंहनी इंग्लंड सरकार बरोबर मैत्रीचे
संबंध जोडले.

हा कायदा मूळ नागपुर, संवळूर
अर्थात सातारा ही राज्य इंडियाच्या
स्थापित झाली १७६३ साली
झांझीचा राजा गंगाधर राव यांनी
एक वस्तु मजगरी घेतला परंतु
डलहौसीने त्याला मान्यता दिली
नव्हती वस्तु विधानानंतर त्याचा
बापु झाला.

त्याच सर्वा पंजारासाठी बांदी
चातवळारा दुसरा बाजीराव याने
गंगा साठवणा अमला घात केले
इतक्यांनी स्वता मुळा खतपती
दिली नाही, त्यामुळे कातसाहेब
इतक्याचे कट्टर गाढू बनले

“मी मूर्ख आहे”

साक्षात्कारवादी असून मुळा इंग्लंडींनी
देशाच्या विकासा करीता खूप मेहनत
केली त्याच्याच प्रयत्नांनी १८५३
मध्ये मुंबई पासून कायमपूर भारतात
पहिला रेल्वेमार्ग सुरू झाला

त्याच्याच वेळेला जलद बदल निघवत
सुरू झाले. त्याकरीता आठ आणि
किंमत धावती गेली. जलकला,
मुंबई मद्रास असा विजावी विषय-
विद्यालय स्थापना करण्याचा ज्वापोड
रण झालेच केला

एका नावात एक सचकार पहात होता.
त्याचे नाव होते मणिभद्र त्याच्याकडे
अलोट धनसंपत्ती होती शिवाय एक मोठी
वाम पण होती त्यावागेच सर्वतऱ्हेच्या
फळांची आवे लावलेली होती. तेथेच
कोपऱ्यात एका प्रोपडी वी रहात असे.

मणिभद्र भट्टा कर्जून होता. बागेतील
फळे तो स्वताही खात नसे व तुसऱ्या
कोणालाही साड देत नसे

जाडावरून फळे काढण्याकरीता त्याने
दरेक नोंकर ठेवले होते ते फळे तोहून
टोपलीत ठेवीत असत, मणिभद्र ज्ञानीच सर्व
टोपल्या मोबत असे आणि प्रत्येक फळामागे
चार आणि आठ आणि रुपया असा हिशोब
लागत असे

एकादा एका नोंकराने एक पडलेला बांबा
उचलला व झालेला, मणिभद्र धोरतत
पड्याला-“अरे नरे! त्या फळांनी किंमत

एक रुपया आहे तुम्ही दिवसाची मजुरी
फक्त आठ आणि आहे. तेव्हा तुला
आजची मजुरी मिळणार नाही. आणि
आजची वाठ आल्या करीता तुला उचा
माझ्या वागेत काम केले पाहिजे”

नोंकर सकाळ पासून काहीही न खाता
कामावर आला होता त्याने एक पडमळा
आवा उचलून झाल्या तर एवाची
एक दिवसाची मजुरी गेली त्यामुळे
मणिभद्रच्या बोलण्याचा त्याला सर्वकर
राग वाढला. बीषामध्य बोलण्यास बोलणे
पाडल. त्यांनी एकमेकांना लिप्या देण्यास
व मारण्यास सुरुवात केली नोंकरांनी
मणिभद्रला भरपूर जोर दिला त्या दिवसा-
पासून मणिभद्रनी सर्व नोंकरांना कामावरून
काढून टाकले

पिकलेली फळे पाहून केव्हा केव्हा
मणिभद्रच्या सोडाळा मुळा पाणी मुठत

वेळेस ती फळे हे सर्व खात होते. जर खाल्लेल्या फळाची किंमत देण्यास सांगितले तर मारहाण करू लागत असा अवस्थेत फुकट मजुरांना ठेकन निष्कारण होवयाचा ताण करून कशाका घ्या."

एकदा मणिभद्र आपल्या बागेतील फळांची झाड भोजत भोजत फिरत होता की, आपले कितो बाहेर आहेत? कोणत्या झाडाला किती फळे आहेत? किती फळे खावी पक्की आहेत?

मणिभद्र बागेत हिंडत असताना कामाच्या कांदीवर बसलेला एक पक्षी मधुर स्वराने गाऊ लागला. तो दिसायला चिमणीसारखा होता. त्याची शेजटी प्रथमच त्याच्या साम्य रंगासारखी होती. त्या छोट्या चिमणीचे ते सुस्वर सगळे ऐकून असे वास्त होते की वाढलेल्या झाडाना सुद्धा पालवी फुटत जाते की काय?

एकनाचे ते बोट गाणे ऐकून मणिभद्र मरमुराव आला. त्याने पक्याच्या पाठी-मागून जाऊन त्याका आपल्या हातात पकडले पळ्याने खोदी फडफड करून उडण्याचा प्रयत्न केला. पण रागावराने त्याला खोच मारली.

"मणिभद्र! मला जर सांगलस तर तुका काय मिळणाऱ्या तिन गोष्टी मी खुळा सांगेन—" पक्षी म्हणाला.

पक्षाच्या तोंडून अडळी मानववाणी ऐकून मणिभद्र प्रथम खूप घाबरू गेला. पक्षाच्या म्हणाला—"खरंच का तू मला काम होईल असा गोष्टी सांगणार?"

त्याने विचारले की; पक्षाचा काम होईल अशी गोष्ट असेल तर सांग.

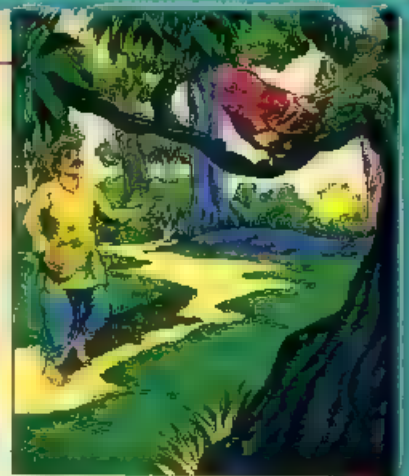
"हो हो, खरोखरी पक्षाचा काम होईल अशीच गोष्ट सांगणार आहे." पक्ष्याने ठायपणे सांगितले.

तेव्हा मणिभद्रने चिमणीला हातातून सोडून दिले. दुसऱ्या क्षणीच ती उडून गेली. उडून दुसऱ्या झाडाच्या कांदीवर जाऊन बसली. मणिभद्र नान लावून एकू लागला की, पक्ष्याच्या तोंडून केव्हा एकदा कामाची गोष्ट ऐकायला मिळेल.

मणिभद्रच्या कामावर बघा 'लाम' हा शब्द पडला. तेव्हा तो आपला विवेक बालवून बसला. पक्षी बोलू लागला—"हे बघ भावा, काम उघडून ऐक, माझे पहिले वचन आहे जे नाही त्याची किंता कशासा."

क्या मला एवढे सुद्धा कळत नाही का? ह्या सर्व गोष्टी तर मी ज्ञानपक्की माझ्या खातेसच शिकलो आहे. तुझ्या असल्या मप्पा ऐकायला मी काही मूल नाही."

मणिभद्र रागाने म्हणाला. मणिभद्र तू खरोखरी मूल आहेस. नाहीतर इतका वेळ मला आपल्या हातात

पकडून सुद्धा तुला कळले नाही की, माझ्या खरिरामध्ये एक मण सोने करत आहे. प्रताप गममत करीत म्हटले.

एक मण सोने? अरेरे, मी खूप मूल-पक्का केला, तुला सोडून देण्यात मी किती खूब केला. असे म्हणत मणिभद्रला पश्चाताप होवू लागला.

झावर पक्षी खळखळून हसत सुटला आणि पल फडफडवून म्हणाला—"मणिभद्र, तू खरोखरीच मूल आहेस, अत्यंत मूल सोबटी मू कसा विश्वास करतोस की; एका छोट्या चिमणीच्या अमनराच्या माझ्या खरिरात एक मण सोने कसे काय असू शकेल?"

असे परंतु तो आपल्या मनावर लागा ठेवत असे. म्हणत असे—"एक क्षणा कधीत कधी चार आम्बाना तर दिकला जाईल. जर मीच खात बसलो तर पैसांच्या पिळकट्या मध्ये तुटवडा निर्माण होईल."

असेच काही दिवस निवून गेले. वेगवेगळी फळे पिकून गळून पडू लागली. ती उघडून टोपलीत असायला एकही कामगार परत आला नाही. खोबटी ती तशी पडलेली फळे पाहून हावलीस माणसे मणिभद्रका खूप लाचण्याकरीता उल्लासित असत. तेव्हा तो म्हणत असे—"मी इतका काही मूल नाही, की मजराच्यावर विश्वास करू. फळे काढायच्या

मणिभद्र रागाने दात थोड सात राहिका. परंतु त्याची फिकोर न करता पक्षी पुन्हा म्हणाला-माझे दुसरे कचन ऐक कोणोही काहीही म्हटले तरी सगळ्याच गोष्टीवर विचार करू नये

“हो! ही शोष्ट! ती सहानुभूतीच कायकी आहे. स्वातंत्र्य काय नास्तिक्य? मणिभद्र आग पाळवीत म्हणाला.

“तू तर असा मूर्ख आहेस” की जणुकाही सर्व काही आपल्याला माहित असल्याच्या जमिनीत. आता पाहो! तिसरी शोष्ट ऐक— “आपल्या मुठीत असलेल्या लक्ष्मीचा त्याग करून तू बाबामध्ये असलेल्या लक्ष्मीला सोपू नकोस.

हे ऐकताच मणिभद्र रागाने लाल झाला व वेड्यासारखा त्या चिमणीचा जाळत पकडू लागला. त्याला अजूनही विश्वास वाटत होता की, तिच्यावर खरेच साने सापडेल. त्याच लोभाला बळी पडून तो त्या पक्षाला पकडून सोने काढण्याच्या प्रयत्नात होता. त्याच बरोबर त्या

पक्षाला त्याच्या पूर्वपणाचा चांगला बडा शिकवावा ह्याच विचारात होता. त्यामुळे ती जिणे जिणे उडून आई तेथे तेथे तो थावून जात होता.

तेवढ्यात एकाएकी चुफान वादळ झाले. आणि साड्याची वाळकरी गाने न शाबे उन्मळून पडू लागली

तेव्हा भीतीने मणिभद्राने डोळे चट मिटून घेतले. जेव्हा त्याने डोळे उघडले. त्यावेळेस त्याच्या बागेतील सर्व झाडे मुईसपाट झाली होती. कांदीवर असलेला सोदा पक्षी सुद्धा अतर्जनी पावला होता मणिभद्रच्या ओपडीचे छत सुद्धा वादळाने उडून गेले होते. तेथे फक्त थार भितीच दिसत होते.

‘लक्ष्मी दखीन मला सर्व कांजनी घनसंपत्ती दिली. परंतु मी त्याचा सधर्मीक चंड दाखलो नाही. शेवटी सर्वेच बाण धुळीला मिळाली. अंधडी म्हणून भाड्याजवळ संपत्ती होती. तेथडी पण घालवून नसली. सरोवरच मी एक मूर्ख आहे’ असे म्हणत तो शोक करू लागला.

प्रापणिक नौकर

प्रसाद राधानगरीत रहाणारा सुखी आणि संपन्न माणूस होता. त्याचा मोठ्या चाटाभाटाचा विवाह झाला. त्याची पत्नी एका श्रीमंत घराण्यातील होती. तिचे नाव गानना. प्रसादला आपल्या भायकोण्या नांदविषया निमित्ताने एक हिऱ्यांचा द्वार विजया देखावे यत्नांत होते. त्यामुळे द्वार घेण्याकरीता तो एक दिवस आधीच गहात गेला.

गहारातून घरी येतल्या जूथ उलिर होईल व अंधार होण्याआधी घरी परत येतल्या पाहिजे म्हणून त्याने आपला धोब्याला द्वारका झाला गाडी जोरात हाक्याला सांगितले.

द्वारकाने डोके हलवून धोब्यांना चाबूक हाणला तरी गाडी वेगाने चालू लागली. धोबी पुढे गेली नाही, तोच कच् कच् ठिक आहे. त्याला आपल्या गाडीत आवाज करीत गाडी थांबली—“गाडी

की थांबवलीरे?’ प्रसादने द्वारकाला रागावत विचारले.

द्वारकाने गाडी वाचूला उभी करीत एका मागसाकडे बोट दाखवित म्हटले— “मालक! हा माणूस/मावया! बायकोचा माथस भाऊ जिलासम आहे. हा सुद्धा आमच्या मावातच रहाणारा आहे. ह्याचा आजोबा खूपच धाडारी आहे. तेव्हा हा जर बावी लबकर पोहोचला तर आंबोबाचे शेतपेचे दर्शन तरी त्याला घेता येईल.

आपली अनुमती मिळाली तर आपल्या बरोबर झाला सुद्धा गाडीतून नेता येईल.

तसे प्रसादला कोणालाही आपल्या गाडीत बसवून त्याला पसंत पडत नसे तो खेकसत म्हणाला— म्हणजे ह्याचा अर्थ असा की, हा आपल्या गाडीतून वेगार आहे ठिक आहे. त्याला आपल्या गाडीत बसायला सांग’ तेव्हा द्वारकाचा तो

नातेवाईक प्रसावणा नमस्कार करीत गाडीत येऊन बसला.

गाडी परत चालू झाली जोरात गाडी पळवण्याकरीता द्वारका मोड्यांना बांधकाचे फटकारे ओडत होता. रस्त्यात बरेच झुळे होते. त्यामुळे गाडी कधी काव्यां तर कधी खड्यां घाजूला कलवत होती तेवढ्यात गाडीचे एक बाक एका खड्यात गेलेच व गाडी खाली वाकली. द्वारकाने गाडीतून वळविली उघडी मारली. परंतु प्रसाद व किलाराम गाडीतून खाली पडले. प्रसादचे सर्व सामान फळांच्या टोपल्या व इतर काही वस्तू रस्त्यावर इतस्तता विसुरले गेले.

किलाराम उठून उभा राहीला. मंतर द्वारकाने व किलारामने मिळून प्रसादला उठवण्याकरीता मंतर केली. प्रसादच्या उजव्या पायाला थोडे खरबटल होते. मंतर द्वारका व किलारामने जायली ताकद एकवटून गाडीचे बाक बाहेर काढल. द्वारकाने आजूबाजूला पडलेले सामान गोळा करून गाडीत बडवले आणि गाडी चालू केली. व गावात पोहोचली.

प्रसाद गाडीतून उतरला व लगडत-लंगडत आपल्या घरी आला. आत जालो तोच त्याच्या बायकोने त्याला अतिशय उत्साहाने विचारले—“माझ्या बाडविबसाची भेट कुठे आहे?” वं एकताव प्रसादला मनातून अतिशय दुःख झाले की, बायकोने लगडण्याबद्दल न विचारता प्रथम आपल्या भेटवस्तुबद्दल विचारले.

“रस्त्यात आमची गाडी एका खड्यात पडली आणि आम्ही मरता मरता वांचलो.” प्रसाद घडणुका नुमाते सांगू लागला.

“त्या गोष्टी नंतर मी शांतपणे एकेन प्रथम माझी भेट म्हणून आणलेली वस्तू कुठे आहे ते सांगा असे म्हणत तिने त्याच्या हातातून पिसाची हिसकावून घेतली व त्याच्यातून तांबडी पेटी बाहेर काढली.

बायकाने तांबड्या पेटीचे झाकण उघडता उघडता म्हणले—“माझी मेथीच

बायक सकाळी वाचवून आली तेव्हा तुम्ही कमी किमतीची भेट वस्तू तर नाही ना आणलीत? ते पहात’ असे म्हणत बायकाने पेटीचे झाकण उघडले. आणि आश्चर्यचकित होऊन नवऱ्याच्या चेहऱ्याकडे पाहू लागली. त्यात त्याने बायकला हार नव्हता.

बायकाने रागाने तबऱ्याकड पाहिले व म्हणाली—‘हो काय बाडविबसाची हीच भेट? असे म्हणत पेटी खाली फेंकून देत फणकारत ती स्वयंपाक घरात गेली.

बायकोच्या मूर्खपणाचा प्रसादला खूप राग आला तो विचार करू लागला—

‘प्रथम तर कोणी चोरी केली याचा बांध लावला पाहिजे. बहुदा किलारामचेच हे काम दिसते आहे.” असे म्हणत तो बाहेरच्या गहराड्यात गेला, तेथे द्वारका घोड्याला दाणापाणी घालून घरी येऊन आल्याच्या विचारात होता. प्रसादने त्याला पहाताच हटकले—तू बायकोचा बाऊ आहे असे सांगून एका चोरपला माझ्या गाडीत आणून बसविलेस. जेव्हा गाडीतून माझे सामान खाली पडले तेव्हा ते उचलून ठंबता ठंबता त्याने माझ्या पेटीतला दहा हजारोंचा हार चोरला आणि रिकामी पेटी माझ्या पिसवीत भरली, आताच्या आता जाऊन त्याच्याकडून माझा हार आणून घेता दे.”

दहा हजारोंचा हार चोरीला गेल्याचे ऐकूनच द्वारकाला कुन्हाड कोसळल्या सारखे झाले व तो आपल्या घरी गेला.

द्वारकाची बायको घरातच उभी होती. तिच्यावर घातबोड सात द्वारका म्हणाला—“तुम्ही नातेवाईक चोर आहोत. तुम्हा माऊ किलाराम ह्याने व आजोबांच्या आचाराचे कारण काढून गाडीत बडला आमच्या मालकाच्या पिसवीतल्या पेटीतला दहा हजार रुपयांचा हार जोडला. तेव्हा आताच्या आता जा आणि तो हार घेऊन ये.”

द्वारकाच्या बायकीने जेव्हा एकल की, आपले आजाबी घरवाला ठेवले आहेत. तेव्हा किलारामनेच मालकाचा हार

चोरला आहे हे ती अजिबात विसरून गेली. "आजोबा खूप आजारी आहेत?" मला कुणी फळफलकसे नाही." असे म्हणत जावत ती आईच्या घरी निघाली

प्रसाद लंडनत घरात गेला नाही तोच त्याच्याच घरतून त्याच्या बायकोच्याच येथीची एक बाई बारातून बाहेर पडून गेली. तून वळून गेली. प्रसादत तिला निरखत पाहिले व विचार केला की; ही बाई कोण असवी? एवढ्यात त्याची बायको तेथे येऊन पोहोचली व त्याचा हात पकडीत म्हणाली "आपल्या पायाचे दुखण कसे आहे? माझी मेणपण आली होती; माझा बाळविवासाचे तुम्ही काय आणलेत ते पहायला. परंतु तिने

माला चांगलेच जोडले जेवढे. बाळ गयंत आपल्या बरोबर मी मूखपणानेच संसार केला. सदां जगत करा

हे ऐकताच प्रसादच्या आनंद भगवत मायगाथा झाली. त्या आपली तो आपल्या पायाला लागले आहे व देहा हून रांचा हार चोरीला गेला आहे हे अजिबात विसरला आपल्या बायकोचा आधार घेऊन खुरडत खुरडत ती घरात आला

दुसऱ्या दिवशी सकाळीच प्रसाद घराच्या उंबरठ्यात द्वारकाची वाट पहात बसला होता तेवढ्यांत प्रसादने ज्याच्याकडून हार विकत घेतला तो सराफ माला व शरपिदा होता त्याला म्हणाला-"माहेन मला माफ करा, आमच्या बोकलाने काळ आपल्याला हाराची पटी चायच्या एवजी विकामी पटीच चुकून दिली रात्री आम्ही बव्हा तुकान बंद करू लागलो. तेव्हा आम्हांला ते समजले." असे म्हणत तुकान दाराने त्याच्या हातत हार काढून विला

प्रसादला दुकानाच्या मालकाची ईमानदारी पाहून खूप खरे वाटले त्याने त्याला फराळ करून जाण्यास सांगितले परंतु मालकाने आपल्या शिवाय दुकानात सर्व काम अडून रहाते सांगून तो निघून गेला. प्रसादने थोडेवेळ द्वारकाची वाट पाहिली व नंतर आपल्या बायकोला हार देण्या-

करीता परात जाऊ लागला. तेवढ्यात द्वारका तेथे येऊन पोहोचला प्रसादनेच त्याला हार दाखवत म्हटले-"अरे द्वारका काळ मी हार हरवल्याच्या चिंतेत होतो रयामुळे एकमात्र चांगले झाले तुझ्या मार्गदर्शनास नाराज बदल झाला त्या दुकानाचा मालक तू पंध्यापूर्वीच इथे येऊन हा हार देऊन गेला आता हारा करोता तुला काळजी करण्याचे कारण नाही आता आपले काम बघ."

द्वारकाने बोनी हात जोडत प्रसादला म्हटले-"सह्ये, लिलारामाच्यावर हार चोरल्याचा आरोप आपण केलात, तो पण माझ्या कुटीन पोरच चांगला लागला"

'कशा तऱ्हेने' प्रसादने विचारले

'मी बरी पोहोचताच बायकोला तिच्या बाजांदाकड पाठविले तेव्हा लिलाराम ह्या आघेने वेधे गेला होता की; आपल्या बाजांदाची उरली सुरली इस्टट आपल्याला मिळेल म्हाताच्यान जव्हा त्याला काहीच दिल नाही. तेव्हा तो त्याला शिवाय

पाकत आपल्या गाभी निघून गेला. परंतु माझ्या बायकोने रात्रभर आजोबांची सेवा केली तेव्हा तिच्यावर प्रसन्न होत आजोबांनी माझ्या बायकोला संपत्ती कुठे लपविली आहे ते सांगितले. आणि माझ्या कडून आपले शेवटचे क्रियाकर्म करण्यास सांगितले.' द्वारका म्हणाला

"अरे बा! बा! तू तर भाग्यवान निघालास. पण हे सांगितले नाहीस की म्हातारा कित्या संपत्ती मागं सोडून गेला? प्रसादने विचारले

"मालक खूप संपत्ती मी व्यापार सुरू करणार आहे. द्वारका विचारले म्हणाला काळ राजी उगाचच जाणवत द्वारका-वर आरोप केला व त्याला बोललो प्रसादला वाईट वाटले त्याला त्याचे खूप दुःख झाले त्याने त्याच्याकड दयांद कुटीन पहात म्हटले-"शेवटी हारामुळे आपल्या दोघांचेही चांगले झाले आणि हे बघ, तुला व्यापारात माझी काही जरूर लागली तर निसकोच मला सांग

चांगले काम

मुळतः गावात धनगुप्त नावाचा एक प्रसिद्ध सोनार रहात होता. तो देशाभिदैर्वात मोठ्या कुशलतेने ससुद्धीक व्यापार करीत असे. अकष्ट संपत्ती मिळवून घेऊन त्याला धन-मय नगर धार्मिक कार्ये करायला आकर्षित वसे. परंतु तेव्हाही इतरांना मदत असे— मला पुन्हा बगरी कंजुस तपसू वना, केव्हा तरी धार्मिक कार्ये व धनकल्याण करीता मला पुष्कळ वेळ मिळेल. तेंव्हाचरी लाखों रुपये खर्चून गावात एक उत्तम असे मंदिर बांधविन एकदा गावकऱ्यांना पुजारी बनवून घ्यावी अशी आज्ञा देऊन गेला—”तुम्हाला काय देऊन घ्यावे विचारिल्या करीता तैसा राहिले आहे तो आपण दिलात तर बरे होईल.”

तेव्हा धनगुप्त दास देवळाच्या मरस्वितीत नव्हता. परंतु त्या पुजाऱ्याला म्हणायला त्याचा त्याची जीव आजी व स्थानी आत बाऊन सभर सोन्याची नाभी आणली व पुजाऱ्याला दिली. तेव्हापासून धनगुप्ताचा नांवाचा गावात राहत तेथे आज्ञा व त्याने एक किमती मरवाटे भरलेले जहाज पुजाराचे सांगितले.

धनगुप्ताने तसेच पुजाराकडेच बैठे परंतु मातुब घेतले व तो मरवाट तेव्हा पुजाराच्या समकक्षी, बापसे येणे उचलत नाही. म्हणून तो परत निघाला. तेव्हाच धनगुप्त आतून बाहेर आला व त्याने ते सर्व पैसे पुन्हा पुजाराच्या हातात दिले व त्याच्याकडे गहान मरवाट कपड्यात मळले—”देवता अशी परिचाय म्हणत आहे की, ज्यावेळीत माझ्याकडे संपत्ती भरपूर आते, ती परतून घेणे योग्य काम करायचे. काय तऱ्हेने शला वेल केव्हा नाहीता होईल.”

सुक्ष्म दृष्टी

लोकनाथ आणि शामप्रसाद ह्या बोधांची रूप सैमी होती. लोकनाथ लक्षाधीश होता तो सतीभगती करून किराणा व्यापार पण करीत असे. त्याच्याकडे देवराज नावाचा एक कारकुन होता.

शामप्रसाद नेंहमी लोकनाथच्या घरी येत असे. त्याच्याबद्दल सर्वांना आदर होता परंतु देवराजला मालकाबद्दल आदरभाव मुळीच नव्हता, तो आपल्या मालकांना विचारलल्या प्रश्नांचे उत्तर देऊन गुपचुप काम करीत असे. तरी पण शामप्रसादने लोकनाथला देवराजबद्दल रागवतांना कधी पाहील नव्हते.

एकदा शामप्रसाद तिर्थवाचला जाऊन दोन महिन्याने परत आपल्या गावी आला. त्याच दिवशी संध्याकाळी तो लोकनाथला भेटायला गेला. तेव्हा त्याचा कारकुन देवराज लोकनाथ बरोबर काही

गप्पा दण्या करीत बसला होता. त्याच्या बोलण्यातून पहिल्यापेक्षाही बराच करक पडलेला होता. मालकांना काहीही विचारले तरी त्याच्या तोंडून—’हो मालक! बर मालक!’ असेच शब्द बाहेर पडत होते.

शामप्रसादने बोधाबेल लोकनाथला आपल्या तिर्थक्षेत्राचे वर्णन ऐकवले आणि म्हणजे—”मित्रा मी तुझ्या कारकुनाला तुझ्याकडोवर अशा तऱ्हेने बागलेले बोललेले कधी पाहील नाही. हे असे कसे!”

त्या मोठ्ठी नंतर शामप्रसाद जेव्हा एका आठवड्याने लोकनाथच्या घरी परत आला तेव्हा त्याचा कारकुनच्या देवराजच्या जागी त्याला हुसरांचे माजुस दिसला.

शामप्रसादने आश्चर्याचकित होऊन लोकनाथला विचारले—”अरे, तुला तो देवराज कुठे दिसत नाही? त्याच्या जागेवर दुसऱ्या कुणाचा घेतले आहेत वाटते?”

“हो, मी त्याला कामावरून काढून टाकले त्याच्या जागेवर हा नविन माणूस कामाला लागला आहे” लोकनाथ म्हणाला.

“असे का केलेत! त्याच्या आधी मी कुठ्याकडे गेलो होतो तेव्हा त्याच्यामध्ये बराच बदल झालेला पाहिला होता” रामप्रसाद म्हणाला.

“त्याच बदलामुळे तर त्याला कामावरून काढून टाकले

लोकनाथने म्हणजे रामप्रसादला समजले नाही तो म्हणाला-“देवराज यथे आपल्या मालका विषयी जो आदर पाहिले तो मी प्रथम पाहिला नाही तेव्हाच मी विचार करीत होतो की, तुम्ही त्याचे वागणे सहन कसे करीत होतात परंतु आठवडागुणीच त्याचे तसे वागणे पाहून मी जरोसरच आश्चर्य जकित व आनवीत झालो होतो.”

तुम्ही जो त्याच्या स्वभावामध्ये बदल झालेला पाहिलेला तोच माझ्या शंकेचे

कारण ठरला आणि त्याचा दोष लावल्यावर तो शका खरी ठरली तसा देवराज आपल्या कामाला चाल होता हात काही शंका नाही परंतु घरातल्या लोकनाथभाण-“होय मालका बर मालक म्हणून माझ्या प्रत्येक सांगण्याला नदी-बेलासारखी मान घोलवायची त्याला जबर नव्हती परंतु त्याच्या कोणत्याही कामात मला कधी घमंड किंवा सगुरी दिसली नाही परंतु काही दिवसांपासून त्याच्या गोड बोलण्या पाठोमागे काहीतरी भुरत असल्याची मला शंका आली जव्हां त्याचा उद्वेगिकाणा काढला. तेव्हा जी शंका खरी आहे हे समजले जो माझ्याकडे कामाला येई त्याच्याकडून त्याने लांब आयकला मुरनात केला, त्यामुळे चिडून मी त्याला कामावरून काढून टाकले” लोकनाथ म्हणाला

रामप्रसाद लोकनाथच्या नुस्तीचानुषावर खुष झाला व मनातल्या मनात त्याने आपल्या मित्राची वाखाणणी व प्रशंसा केली

शकुनी हा दुर्योधनाची माता वांधारी हिचा लहान भाऊ व वांधार देशचा राजा मुबल याचा मुलगा होता. राधा मुबलला एका ज्योतिषाने सांगितले होते की, वांधारीचा विवाह होताना, तिच्या पतीला मरण येईल त्यामुळे राजा मुबलन तिचा विवाह एका मंडपा बरोबर लावून दिला. त्यानंतर पुन्हा तिचे लग्न वृत्तराष्ट्र बरोबर झाले लग्न होताच तो मंडा येला

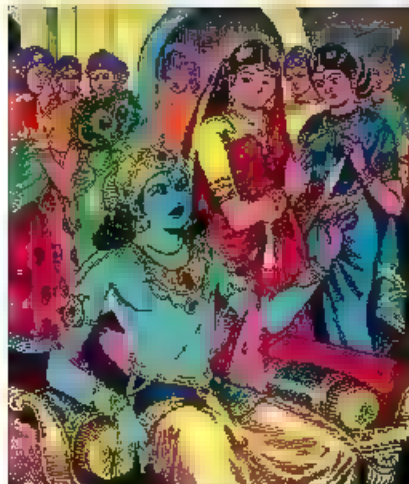
जव्हां श्रीमाने विषयेचा ज्वरज सुडगा म्हणून दुर्योधनाची टिथल केली, तेव्हां दुर्योधनाला ही गोष्ट कळली. दुर्योधन रामान जवळकळ लागला त्याने मुबल व शकुनीला कैद करून आणले आणि तुडवात बांदून ठेवले त्याचा अर्थकर छळ केला

मुबलला अंधविश्वास खूप होता त्यामुळे त्याने शकुनीला मरणाच्या आधी समजावून सांगितले की, त्याच्या हाडाचे फांसे बनवून दुर्योधनाबरोबर शक्तिकार कर. त्या फांसाचे वांधारीचा विवाह होताना, तिच्या पतीला मरण येईल त्यामुळे राजा मुबलन तिचा विवाह एका मंडपा बरोबर लावून दिला. त्यानंतर पुन्हा तिचे लग्न वृत्तराष्ट्र बरोबर झाले लग्न होताच तो मंडा येला

जव्हां श्रीमाने विषयेचा ज्वरज सुडगा म्हणून दुर्योधनाची टिथल केली, तेव्हां दुर्योधनाला ही गोष्ट कळली. दुर्योधन रामान जवळकळ लागला त्याने मुबल व शकुनीला कैद करून आणले आणि तुडवात बांदून ठेवले त्याचा अर्थकर छळ केला

त्याच नेळेला द्वारकेमध्ये श्रीकृष्ण सत्यवामा बरोबर जुगार खेळत होता. हो स्वतः बरोबर आपल्या सात बायकांना बुद्धी घालवून बसला.

त्यावर सत्यवामा हसिन्मौला म्हणाली-
“आयका, खेळातू आणि माझा पती माझी चपसती वाहे. तुम्हां दोघांना विकण्याचे किंवा दान करण्याचे सर्व अधिकार मला प्राप्त आहेत.”

कृष्णाने विचार करण्याचे सोंप करून ‘जलय’ असा उक्तीसार केला. कोणालाच समजले नाही की, श्रीकृष्णाने असे का म्हटले.

त्याचनेळेला हस्तिनापुरात कौरवांकडून द्वारकाले पांडव वरदानसंपन्न झालांना

दुःशासनाने सुभानं द्रौपदीच्या पदरासा हात घातला. तेव्हा जवळपास होऊन द्रौपदी आपला पदर फेकून श्रीकृष्णाचा बावा करीत हात बोटून. “श्रीकृष्ण” “श्रीकृष्ण” म्हणत होती.

तेव्हा भरसमस्त गोमानं विडा उचलला की, ह्याचा बदला घेईल. दुःशासनाची छाती फोडून त्याचे रक्त पिईल व दुःशासनाची मांडी फोडून त्याच्या रक्ताने द्रौपदीची नेणी घालील.

दुःशासन द्रौपदीचे बरस फेकून लवला. तसा बरसाचा दीप जमू लागला. अति क्षमानी दुःशासन घेरी बळून खाली पडला.

द्रौपदी जव्हां मयसभामध्ये दुर्वासनाला पडतांना पाहून हसली होती. तेव्हां दुर्वासनाने पण केला होता की भरसमस्त हिचे बरस फेकील व हिच्या दाती करीत तेव्हांच माझे मन घांत होईल. परंतु वाता तो आपली मान खाली घालून कर्ण सधुनि व दुःशासना बरोबर राज्यसभतून बाहेर गेला. दुर्वासन, शकुनि, कर्ण आणि दुःशासन हे चांडाल-बोकांनी म्हणून प्रसिद्ध होते.

राय, लोभ, मद भस्तर इत्यादी गुण व क्षयधर्मे वंचे मूळ कर्तृ पुरुष यांच्या रुपाने दुर्वासनाचे जन्म घेतला होता.

वर नारायणाच्या पांडे बालवून पळून जाणारा सहज कर्ण वारण केलेला एक

कवच पांचवून पळून सूर्याच्या आत जाऊन लपून बसला. तो अविश्रांतीत असलेल्या कुन्तीच्या गर्भात सूर्याच्या वरदानाने कर्णाच्या रुपाने जन्माला आला.

कुन्ती पांडे सजाची बायको खाली तेव्हां वर नारायणाच्या अर्ध कुन्तीच्या पोटी अर्जुनाच्या रूपे जन्माला आला.

नारायण म्हणजे प्रत्यक्ष कृष्ण स्वभाव होते. कृष्ण अर्जुनाचा नात्वाने वेदव्या आणि वायकोचा भाऊ होता.

दुर्वासनाला खूप निदवास वाटे की, कर्णासारखा धनुर्वाही तेव्हां आपल्या बाजूने जावे. तेव्हां पांडवाना कुतूहलाने पराक्षित करता येईल.

कुन्तीने कर्णाला टोपलीत घालून नवीत सादून दिले होते. हे मूळ सारध्याची वायको राखा हिच मिळाले. तिने कर्णाला लहानाचा मोठा केले.

त्या कारणाने कर्णाला “सारधीपुत्र” आणि “सधेय” या नावाने संबोधू लागले. दुर्वासनाने कर्णाला अगदेशाचा राजा केले. त्यामुळे त्याचा आत्मविश्वास खूप वाढला.

कर्णाला अनेक शत्रू मिळाले होते. त्याच कारणाने बाह्याच्या रुपाने बाल्येच्या इशाला कर्णाने जन्मा पासूनच मिळालेले कवचकुंडल धन केली.

कर्णाच्या मनात आपला प्रतिस्पर्धी अर्जुन याचा युद्धात पराभव करण्याचा विचार होता. म्हणून तो दुर्वासनाच्या गटात जाऊन समील झाला.

पंचपांडव वनवासाला गेल. सत्यवामाने कृष्णाला बुद्धीबळात जिंकले. त्यामुळे तिने नारायणाच्या हाती कृष्णाला सोपवले. त्यानंतर नारायणने सावितले की, कृष्णाच्या वजनाचे सोने तोलून सत्यवामाकडे त्याने द्यावे. शेवटी सत्यवामेनच आपले सर्व बलकार काढून एकापारड्यात ठेवले व कृष्ण दुसऱ्या पारड्यात. धरी पण ते सोने त्याच्या वजनाचे दाखले नाही. तेव्हा ती परिस्थिती पाहून रुचिमनीने दुसऱ्या

घाटकात अभिपूजक एक कुळीची ने नाम दाकले व कृष्णाचा भारदाच्या हातून सोडवले

रयावर सत्यभामेने शक्तिणीला म्हटले- 'तार्ई ह्या क्षणी मी तुम्ही दावी आहे तुम्ही श्रीकृष्णावरची मफित म्हणजे काय ह्याचा उरगाडन आज मला झाला.'

पांडव शौर्यीसह सत्य देवाचा राज्या निराट याच्याकडे जहालवासात होते

मीम त्यांच्या घरी बटलच्या नावाचे स्वयंपाकी म्हणून होता. सैरघरीच्या रूपाने सौपदी दाखीचे काम करीत होती एकदा दीपदीचा किचकाम अपमान केल्या बळन भीमाने त्याचा सहार केला होता त्यामुळे

समान पाकिवान असे पांचा पैकी तिचे जण सीमाच्या हावी बरग पावले आता फक्त दुर्वाधितच एकदा उरला होता.

बुद्धन्त्याचे रूप घेऊन अर्जुनाचे रामकुमारी जसारा हिला मृत्यु दिकविणे होते परंतु खडाईच्या वेळस सतर मोघहनाच्या वेळेस अर्जुनाने बापक पूर्वमत रूप प्रकट करून असंख्य लोकाना पराजित केले

श्रीकृष्णाच्या हातून जेव्हां कंस मारला गेला. तेव्हा काळमेसींनी मांशाच्या शरीरातून निघून काढून हाण्याच्या माया अभिमन्यु याच्या रूपाने जन्म घेतला.

काळमनी हा कृष्णाचा कट्टर शत्रू होता तरी पण त्याने त्याच्या भाव्याच्या रूपाने जन्म घेतला

सुभद्रा जव्हां गर्भवती होती तेव्हां एकदा अर्जुन चक्रव्यूह भेदाचे रहस्य तिच्या सांगत होते तेवढ्याच श्रीकृष्ण तेच पळत म्हण लं- "अर्जुन, माझी बहिण सुभद्रा कोचलघा मनाची आहे. तीला सर्व सुद्धाच्या गोष्टी कशाका सांगतोस?' असे म्हणत निघ्या गप्पातून त्याने सुभद्रेला उठवून आपल्या बरोबर नेले.

सुभद्रेच्या पोटातील नाळाने अभिमन्युने चक्रव्यूह फोडून आत शिरण्याचे रहस्य तेवढेच जाणले परंतु चक्रव्यूह फोडून बाहेर येण्याचे त्याला समजले नाही

अभिमन्युला गर्व होता मी एकटाच कौरवांचा सहार करू शकतो तेवढ्यात श्रीकृष्ण तेच मोहवले व अभिमन्युच्या पाठीस बाप देत म्हणाले- 'अभिमन्यु, तू नहमी त्याच सोप्यतेचा आहेस, मला अभिमान आहे तुम्ही वीरमाता सुभद्रा माझीच बहिण आहे'

अभिमन्युचा शिवाह उत्तरा हिच्या बरोबर झाला पांडवांच्या अज्ञात वाताच्या वेळेस सुभद्रा व अभिमन्यु द्वारेकें मध्यचे राहिले होते. बलरामने आपली मुलगी वशिरेखा हिचे लग्न दुर्योधनाचा मुलगा लक्ष्मणकुमार बरोबर करणार होता, अभिमन्युने उत्तरा बरीबद स्मृत करणे त्याला वैजिवात पसंत नव्हते

अभिमन्यु आपल्या आई बरोबर द्वारेकेंतून निघून अरण्यभागांत बाहेर जात होता त्याच वेळेस मीम व हिंडोबा यांचा मुलगा चटोत्कच यांची भेट झाली चटोत्कचाने आपल्या राक्षसी मायने जादू करून विवाहाला आलेल्या सीकाना खूप त्रास दिला व शशिरेखाला उधळून पळून तंजळ तिचा विवाह अभिमन्यु बरोबर लावून दिला.

एकदा कृष्णाकडे भरत मागण्याकरीता एक तर्फे अर्जुन व दुसऱ्यातर्फे दुर्योधन द्वारेकें मध्य आले

सोपितून जावे झालेल्या कृष्णांनी पायाची बसलेल्या अर्जुनाला प्रथम पाहीले. मंतर आपल्या उद्याची बससंख्या दुर्योधनाकडे दृष्टी कळवून पाहिजे

श्रीकृष्णाने त्या दोघांसमोर असे कोटें घातल की- 'मी युद्ध क्षेपता शस्त्र कारण करणार नाही मी तुमच्या दोघांयकी एकाच्या बाजूने राहीन व दुसऱ्या बाजूला माझी सारी दादव सेना राहिल पण मी प्रथम अर्जुनाला पाहिले तेव्हां प्रथम निवड स्थाने करावी.'

तेव्हां अर्जुनाने श्रीकृष्णाला माघरघा बाजूने निवडले व यादवसेना दुर्योधनाच्या बाजूने राहिली

पुतराष्ट्राचा विरोध घेऊन संजय वृत्त बनून पांडवांकडे जाला व त्याचा बांतीचा सत्रेस येत दुख न करणावहुत विनविले.

पांडवांनी श्रीकृष्णाला कौरवांकडे जाण्याचा ज्ञान देत म्हणून पाठविले. त्याने कौरवांना सन्यासपूर्ण संस्था म्हटले की; पांडवांना त्याने अर्थ राख नाहीतर त्याच माने किंवा इतरपक्ष घ्यावे. मी आपल्या दोघांच्या मध्ये समेट पडवून पांती स्थापित करायी ह्या कृष्णाने आग्रह केला आहे.

परंतु कृष्णाच्या होड्याकडे दुर्लक्षाने लक्ष दिले नाही.

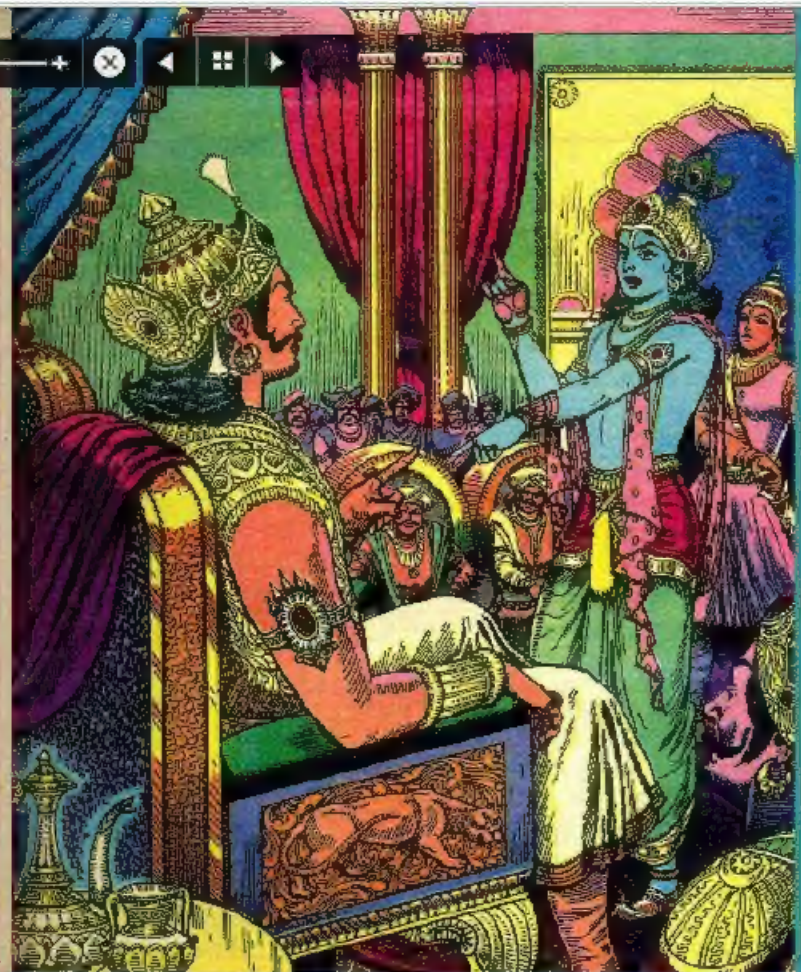
तेव्हा श्रीकृष्णाने कौरवांच्या सत्रेत गंधीरपणे सांगितले-“मी अर्जुनाच्या रथाने

सारथ्य करीन, त्याच्या रथावर हनुमान असलेला ध्वज फडकत राहील. त्याच वेळेला अर्जुन रथात आपले गांडीव धरुन्य क्षातात घेऊन तुमचे धावर बुडवासारखे तुकडे तुकडे करेल.

श्रीकृष्णाच्या तोंडून बाहेर पडलेले उच्च ऐकून दुर्लक्ष रथाने जाला जाला व मानेघाते म्हणाला-“अरे कृष्णा, तू पांडवांचा वृत्त म्हणून आला आहेस का? त्याच्या शौर्याचे गुण गायला व आम्हाला जमकी घायला. आताच तुला शौर्यज्ञाने बांधून घेतो आणि पहातो तुला कोण शौर्याच्या येतो हे?” असे म्हणत दुर्लक्षाने दुःशातना-कडून एक लोखंडी साखळी मागविली. ते पहाताना कृष्णाच्या जरीवर बालेच्या साखळीने आपल्या रथापासून उलथार बाहेर काढली.

श्रीकृष्णाने साखळीला जडवित म्हटले-“मी हातात काहीही न घेता एकचुटीने राहाण्याचा विरोध घेऊन वृत्त म्हणून आलो आहे. मला त्यांनी कैद करणे हे उचित होईल काय? तुमचे सैन्य खूप प्रभावशाली आहे. मी एकटा काय करू शकेन? माझीच बुक झाली, तरी पण तुला मला कैद करावयाचे असेल तर कर.”

त्यानंतर त्या बांडाळ जोकडीने श्रीकृष्णाला चारी बाजूने पकडले. परंतु

कृष्णाने आपले विस्वरूप प्रकट केले. स्वासराही सर्वजण अचभीत होवून तेथून पळून गेले.

गोड बोळून किंवा चाकटपशा दाखवून श्रीकृष्णाने कौरव व पांडवांच्यात समेट घडवून आणण्याचा प्रयत्न केला. तो अक्षफळ झाला. आता युद्ध हेच एक बाकी राहिले.

कुलक्षेपात युद्धा करीता निरनिराळ्या देवांचे राजे आपापल्या असंख्य ज्योतिहिणी सैन्यासह एकत्र जमले. जसा तऱ्हेचे कौरव पांडव यांच्यात महाभारत सुरू झाले. रथांच्या धंटाच्या नावाने घोडयांच्या बिळाळ्याने सर्व रथ-विंशा घुमडुमून गेल्या. झिकडे तिकडे युद्धाच्या आरंभीच्या रणभेदी वाजू लागल्या. ज्या ठिकाणी एका वेळेस वरशुरासाने धात्रियाचे रक्त क्षामत पंचक गावाच्या कुडात भरले होते. तोच कुलक्षेत्र आता पुन्हा धात्रियाचे रक्त मागत होता.

सजयला दिव्य बुष्टी प्राप्त होती. त्यामुळे त्याने सर्व युद्धाचा सारांश तयार

करून धृतराष्ट्राला सांगितला. जन्मांच व पुत्र प्रेक्षाने द्यामुळे झालेला कौरवांचा राजा धृतराष्ट्र दुर्पोषनाला युद्धा अद-विश्वास असंमंथ होता. तो सातपणे संशयचे वक्तृत्व ऐकत होता. आपला पती अधळा आहे म्हणून आयुष्यभर डोळ्यावर पट्टी बांधणारी महान पातक्या गोधारी व शंभर कौरवांची आई युद्धा धृतराष्ट्रा सोजारी बसुन शत्रा वृत्तान्त ऐकत होती.

संजय युद्धाचे सारे वर्णन करून सांगत होता. व ते दोघे शांतपणे ऐकत होते. संजयने पांडव व कौरवांच्या सैन्यांचे वर्णन करून सांगितले. धृतराष्ट्राने विचारले- "आता मला सांग दोघांच्या सैन्यात काय वफावत आहे?"

संजय म्हणाला पांडव व कौरव दोघांच्या सैन्याचे रूप समान क्षत्तिसाली आहे, परंतु कृष्णाना मिळवून पांडव अधिक बलवान झाले आहेत. असे म्हणत त्याने शत्रा कुलक्षेत्राचा पुन्हा वृत्तान्त सांगितला.

विचित्र विवाह

कार पूर्वीची गोष्ट आहे. हसन राजवात अन्हुल नयाज नावाचा नवान राज्य करीत होता. त्याला एकुलती एक मुलगी होती. त्याने तिला लहानपणापासून अनेक विद्या शिकविल्या व स्वातंतिने श्राविष्य मिळविले.

ती मुलगी जेव्हा लग्नावयोग्य झाली तेव्हा त्याला जिता लागून राहिले. आपल्या वडिलांची काळजी दूर करण्या-करीता तिने जिविलांकडे वेऊन म्हटले- "अन्ना ज्ञान, कोणत्या तरी तरुणाला केवळ ह्या राज्याचा राजा होण्याकरीता लग्न करून त्याला माझ्या गळ्यात तुम्ही बांधू नका. मी जसा तरुणाची लग्न करणार आहे की, माझ्याच अंमार्णे सर्व विद्यात त्याने श्राविष्य मिळवलेले असावे."

जसा तरुणाचा शोध कसा काय लावायचा? नवावाने चिंताकात होत विचारले.

तो तर सोपी गोष्ट आहे तुम्ही राज्यभर अशी दवंडी पिटवा की, जो तरुण घोडदोड, खडगयुद्ध तरुणारवाची वगैरे युद्धकलेत राजकुमारीची पैज लावून राजकुमारीला पराजित करेल, त्याच्याशी राजकुमारी लग्न करेल."

राजा एक दोन मिनिटे विचारात पडला आणि म्हणाला- "अशी दवंडी पिटविणे काय सोपी गोष्ट आहे. परंतु तुला याहीत आहे का, ह्याचा परिणाम काय होईल? कोणताही तरुण उठून तुझ्या बरोबर पैज लावायला येईल, त्याला आपण कसे अदविणार?"

त्या गोष्टीचा विचार मी पूर्वीच केला. माझ्या बरोबर पैज लावून जो तरुण पराजित होईल, त्याचे घोडे व सस्त्रास्त्रे माझ्या आधीन होतील व त्याच्या पाठीवर माझे नाव कोरले जाईल.

अरवस्थानतील कथा

मुलीने सांगितल्याप्रमाणे तवावाने राज्यात दबंगी पिटविल्याने लोकाला सांगितले.

एका आठवड्याच्या आत बाजुबाजुने मनेक राजकुमार हून राज्यात आले. त्यांनी राजकुमारीबरोबर, घोडदीड, जखमपुट व नेम-वाजी जगरे अनेक परिहां- मध्ये पैज लावली व थोडे दिवसांनी ते सर्व पराजित झाले. आणि राजकुमारीचे नाव अनेकांनी आपल्या पाठीवर लिहून घेतले.

एकदा फारस देशाचा राजकुमार हसन राज्यात आला. त्याचे तेथील तवावाची भेट घेतली. तवावाने त्याचा यथोचित आदर सत्कार करून त्याला म्हटले—“तू एका खूप मोठ्या राज्याचा भावी राजा

आहेस, माझ्या मुलीच्या पैजेच्या गोष्टी तर तुला माहितच आहेत. मला वाटत नाही की, तू पैज लावून अपमानित व्हावे. तेव्हा तुम्हा विचार सोडून दे.”

“एवढ्या बुरवट वेलून युद्धविद्यामध्ये तुमच्या मुलीबरोबर पैज न लावताच परत जाणे ह्यासारखी दुसरी अपमानित गोष्ट कोणती.” फारसचा राजकुमार म्हणाला.

शेवटी राजाने आपल्या मुलीबरोबर राजकुमाराची चढाओढ जाहीर केली. बोधांनी घोड्यांवर स्वार होऊन तलवार बांधी सुरू केली नव्याच वेळ ते एकमेकां- बरोबर युद्ध करीत राहिले. परंतु ह्याखेपेस राजकुमारीला त्याच्या युद्ध कौशल्याची जाणीव झाली राजकुमारानी खंडी झाली तरी सुद्धा राजकुमारीची तलवार उडवली नाही व घोड्यावरून तीला पाडले नाही. त्याचा अर्थच तिला स्पष्ट कळून आला तो तिच्याबद्दल आदर दाखवित होता.

परंतु तवावाच्या मुलीला एवढ्या समुदायांसमोर पराजित होणे बरोबर वाटले नाही. तिने तानडतोड एक तपास योजला. तिने झटवताच आपला भुंघट मागे घेतला व फारसच्या राजकुमाराकडे दुष्टीसोब टाकला.

राजकुमारीचे ते विलक्षण सौंदर्य पाहून राजकुमार क्षणभर भ्रमपुंज झाला. त्यावेळी

त्याचे असावधान पाहून राजकुमारीने त्याची क्षणार्धात तलवार उडविली व त्याला घोड्यावरून लाली पाडले.

राजकुमाराला भयंकर राग आला. तो उठायला गेला. तोच चारकाळचा मावसांनी त्याचे हात पकडले आणि त्याच्या पाठीवर राजकुमारीचे नाव लिहीले.

अत्यंत क्रोधाने तो तेथून निघून गेला. त्याच्या मनात तवावाच्या मुलीबरोबर युद्धाची भावना उत्पन्न झाली.

एका महिन्यानंतर राजकुमारी आपल्या भ्रमिणीबरोबर एकदा उद्यानात फिरत होती, तेव्हा एक म्हातारा माणूस कोपऱ्यात बसलेला त्यांना दिसला. त्याने आपल्या समोर काळा गाळीचा अंधारला होता व त्यावर अत्यंत किमती असे हिरे रत्ने माणके पसरली होती.

राजकुमारीने ते पाहून त्या म्हा- तार्याच्या अवढ आस विचारले—“बाबा! तुम्ही हे सर्व रत्नमाणके विकायला आणली आहोत का?”

“हे सर्व विकायला नाहीत, मुली! जी तरुणी माझ्याबरोबर लग्न करेल तिला बेट म्हणून द्यायला मी आणली आहेत” म्हातार्याने सांगितले.

हे ऐकताच राजकुमारी व तिच्या भ्रमिणी जळजळून हसत पुटल्या. ती

म्हणाऱ्या—ह्या म्हातार्याची तुम्हाला कल्प करायस वाटू लागले काय?

माझ्या बरोबर लग्न केलेल्या तरुणीला नेहमी करता बायको म्हणून राहावयाची जरूरी नाही. माझ्या बरोबर एक दोन मिनिटे त्या वृक्षाच्या सावलीत घोड्यावर बसली तरी पुरे स्वानंतर माझ्याशी तिचे लग्न तुटले समजायचे. त्याकरीता मी तिला ह्या सर्व किमती वस्तु देईन.”

तवावाच्या मुलीला त्याचे उत्तर ऐकून संमत वाटली. त्याच बरोबर उत्सुकता वाटू लागली. तिने आपल्या सर्व भ्रमिणींना विचारले—“तुमच्या पैकी कोणी या मोठ्या- खोटाच्या लग्नाला तयार आहे काय?

सर्वांनी आपली संमती असल्याचे दर्शविले. थोड्या क्षणात मिळणारी घनसंख्या राहून सर्वजणींच धुरळून गेल्या.

नवाबाच्या मुलीने त्यातल्या एका मुलीची निवड केली. म्हातान्याने टाळचा जावून दूधारा केला. त्यासरशी झाडाखाली वसलेला काजी जवळ आला. त्याने राजकुमारीच्या मैत्रिणीशी त्या म्हातान्याचे लग्न लावले.

तो म्हातारा त्या तरुणीला घेऊन झाडाजवळ असलेल्या थोड्याजवळ येऊन गेला. तिला थोड्यावर बसवून त्याने झाडाभोवती चार फेऱ्या मारल्या व तिला थोड्यावरून खाली उतरवले. पंंतर त्याचे लग्न

मोडल्याचे काजीने सांगितले. त्या म्हातान्याजवळचे सर्व रत्नहिरे प्राणके तिते घेतली.

अशा प्रकारे चार दिवस त्याने तिच्या सनं मैत्रिणीच्या बरोबर लग्ने केली. व थोड्या वेळानी सर्वांनी लग्ने मोडली. सर्वांना खूप चतसंपरी मिळाली.

पाचव्या दिवशी नवाबाची मुलगी मुद्दामच एकटी बागेत गेली. तेव्हा ती म्हातारा समोरच्या गालीचावर रतनजडीत अलंकार ठेवून पुढपुढ बसला होता.

"आज माहित नाही, कोण भागवणाली आहे की, जी माझी नाकको हॉरल. आज तर रोजच्या पेशा जास्तच मुत्यवान लाखी किमतीच्या वस्तू मी ठेवून बसलो आहे. हा रतनहार मी तिला देणार आहे."

बरोबरच त्याच्या गालीचावर डोळे विपविणारा रतनहार तिला दिसला. तो पहाताच नवाबाची मुलगी संजमग्न झाली. अज ती आपल्या मनावर संयम ठेवू शकली नाही. ती म्हातान्याला म्हणाली- "आज मी थोडावेळा पुरती तुमची वायको वनायला तयार आहे.

काजीने त्या दोघांचे लग्न लावले. म्हातारा राजकुमारीला घेऊन थोड्याजवळ आला. तिला थोड्यावर आपल्याजवळ बसवून घेतले व त्याने झाडाभोवती एक फेरी मारली आणि थोड्याला जोरदार

टांच मारली. तसा थोडा जोरात थळू लागला. राजकुमारीला थोका आला ती जोरजोरात जोरडू लागली. तेव्हा म्हातान्याने तिचे तोंड हाताने पट्टा बावून बरले. ती जवळच कळ लागली. तेव्हा त्याने एक फटका मारला तशी ती बेसुद्ध झाली.

मोठ्या वेळत ती सुद्धीवर आली. तेव्हा म्हातारा तिच्याकडे एक टक पहात म्हणाला- "मी शास्त्रसुद्धिरच्या तुम्या बरोबर लग्न केलेला तुझा पती आहे."

हे सर्व खरे आहे, पण हे लग्न मोठ्या करीता असलेला काजी कुठे बसत नाही? भीतीने ती सर्वच पाहू लागली.

तेव्हा म्हातारा जोरजोरात हंसू लागला. त्याने आपली नकली दाढी व मिशी काढून टाकली. तेव्हा राजकुमारीने तावडतीच त्याला ओळखले. ती दुसरा तिसरा कोणी नसून तिच्या बरोबर पराशित झालेला फारस देवाचा राजकुमार होता.

"तू मला थोका देऊन माझ्याबरोबर लग्न केलेस." राजकुमारी संवापाने म्हणाली.

"तू मला थोका देऊन पराभूत केलेस. तेव्हा मी तुझ्या बरोबर फसवून लग्न केले तर त्यात कूक काय? फारसच्या राजकुमाराने तिला विचारले.

ते ऐकताच राजकुमारीचा चेहरा लज्जित झाला. तिने लाजून खाली माग पातली. फारसच्या राजकुमाराला समजले की; आपली पत्नी झाल्या सुपी मूळेच्या राजकुमारीने मान खाली घातली अदावी. तो म्हणाला- "तू तर तुझे नाव माझ्या पाठीवर कोरले होतेस. ते तर केव्हाही ताहीसे होणार आहे. परंतु त्याची आवश्यकता नव्हती. त्यापूर्वीच मी तुझे नाव व रूप माझ्या हृदयात कोरून ठेवले होते."

त्या थोळण्याने राजकुमारी लाजेने अर्धभेली झाली. दोघांनी मिळून नवाबाकडे दूत पाठवून एक सदेश धाडला. तो आपल्या मुलीच्या विचित्र लग्नाविषयी ऐकून खूप आश्चर्य करू लागला. त्यानंतर नवाबाने त्या दोघांचा विवाह राजमहालात थाटा-माटात लावून दिला.

